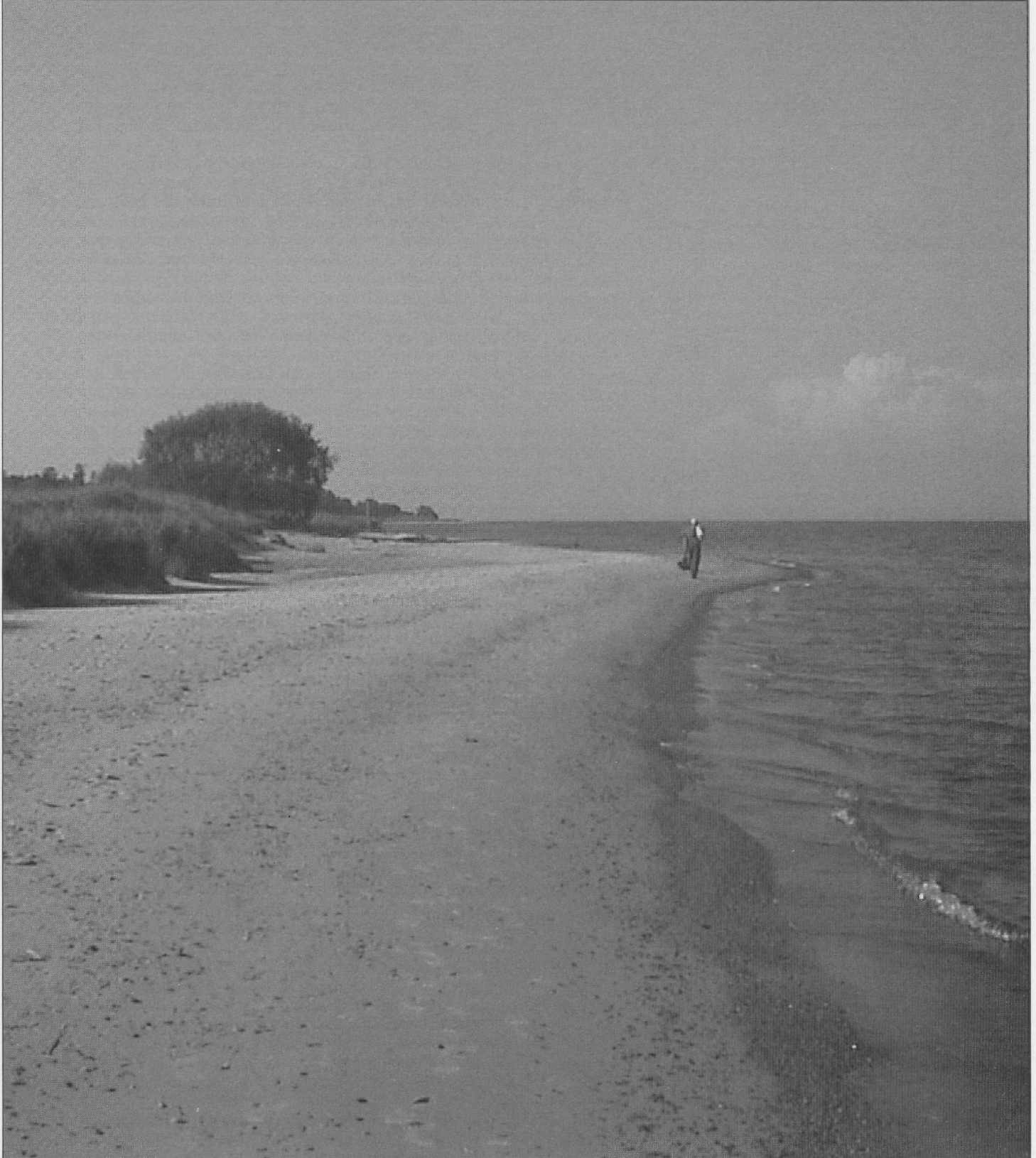

KUSTBON

NR 3
SEPTEMBER
2000
ÅRGÅNG
57

FÖRBINDESELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av

ESTLANDSSVENSKARNAS KULTURFÖRENING
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin

Redaktör: Agneta Klitter

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned, 113 54 Stockholm.

Tel: 08-612 75 99. Fax: 08-612 77 85.

Hemsida: www.algonet.se/~song

E-post: song@algonet.se

2000 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 270 kr helår.
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11 - 6.

Annonspriser:

1/1 sida (170 x 260 mm) 1.650:-, 1/2 sida (170 x 128) mm 900:-,
2 sp x 128 (112 x 128 mm) 650:-, 1 sp x 128 (54 x 128 mm) 400:-,
2 sp x 84 (112 x 84 mm) 550:-, 1 sp x 84 (54 x 84 mm) 350:-,
dödsannonser 400:-, bilaga minimum 1.000:-/st.

Produktion: Nordreklam · Lindbloms · Realtryck Stockholm 2000

INNEHÅLL

2. Ledaren av Sven Salin
3. Bröllop och skrock av Sigfrid Hoas presenterad av Elmar Nyman
4. Samtal med runöbon Thomas Lorentz av Göran Hoppe
9. Runöresan 2000 av Meta Majlund
10. Rågöbröllop vid Aibolands museum av Herbert Stahl
11. Bland svenskybybor och deras ättlingar på prärien av Jörgen Hedman
12. Kära församlingsmedlemmar av Patrik Göransson
13. Olofsdagen 2000 av Margareta Hammerman
15. Gamla sägner från Odensholm med nutida tillägg av Tiina Peil
18. Spännande frågor kvar efter kyrkorenoveringen av Mattias Reinholdson
19. Svenskbyvidan Redaktör Jörgen Hedman
20. Ödmjuk president hälsade på stolt kvarnbyggare av Lars A Lindström
Två exempel på byggprojekt
21. Baltforskaren Bengt Göran Holmert avliden av Jurgen von Zweigbergk (Ur Gotlands Allehanda)
22. Ny bildgåta: Efterlysning av tvätteriarbetare av Olle Magnusson
23. Annonser SOV-seminarier och Luciafest
24. Föreningsinformation
26. Bokanmälan, debatt Bygg upp Rosleps kapell m m
27. Albert Seffers avliden. Annons Kyrkodagen.
28. Östersjön förenar av Peter Nylander
29. Dödsannonser
30. Pengar finns till orgeln i S:t Mikael av Mattias Reinholdson,
Öppet brev till Kustbons skribenter och läsare av Herman Lindström
31. Bemärkelsedagar

OMSLAGSFOTO: Jan Ullisgård.

Limo, Runö - skönast av stränder.

Att blicka tillbaka – och framåt

Det är drygt tio år sedan Samfundet för Estlandssvensk Kultur (SESK) bildades. Det är ungefär lika länge som vi åter har kunnat besöka Estland, våra gårdar, kyrkor och kyrkogårdar. Det är inte ens tio år sedan Estland blev fritt och självständigt igen. Mycket har hänt på dessa tio år. Vi behöver ibland påminna oss det för att få perspektiv på tillvaron.

Det är i år tio år sedan Ormsö kyrka återinvigdes på S:t Olofsdagen den 29 juli 1990, och det har firats med ett värdigt och stämningsfullt jubileum under medverkan av 13 biskopar och präster från Estland, Sverige, Finland och Tyskland med predikan av biskop em Henrik Svenungsson och sång av Djurökören. President Lennart Meri hedrade högtidsgudstjänsten med sin närvaro och ägnade hela eftermiddagen åt Ormsö. Vi fick också påminna oss att några av eldsjälarna bakom projektet med restaurering och återinvigning inte längre finns bland oss, Elin Ahlberg, Olle Lindström, Ervin Johan Sedman.

Även S:t Mikael's Svenska kyrka i Tallinn har med bidrag ur svenska Östersjömiljarden rustats upp. Vi som såg den för första gången för cirka tio år sedan som en brottningsarena känner knappast igen den idag, när den öppnar sig i hela sin rymd. Birkas herrgård har restaurerats och används nu av Nuckö gymnasium. Nuckö prästgård är upprustad igen och i Hapsal har ett estlandssvenskt museum, "Aibolands Museum", byggts upp.

Detta är bara några exempel på allt som skett under dessa tio år. Många av oss har besökt våra gårdar, kyrkor och kyrkogårdar – inte bara en gång. En hel del av oss har fått tillbaka vår gård – eller fått ersättningsmark – vår jord och vår skog. Några håller på och rustar upp sina hus eller bygger nytt – verkligen en spännande utveckling som vi inte trodde var möjlig för tio år sedan.

Även vår kulturförening Svenska Odlingens Vänner (SOV) och vår tidskrift Kustbon har förändrats på dessa tio år. Några tycker kanske att det går alltför långsamt. Fram till 1990 var föreningen framför allt historiskt tillbakablickande – kanske nostalgisk. Det gällde ju att samla, dokumentera och bevara så mycket som möjligt av kulturarvet från Estland. Under den senaste tioårsperioden har vi också både i föreningen och i tidningen speglat den aktuella utvecklingen i Estland, gjort resereportage och åter knutit kontakter med de estlandssvenskar som "övervintrade" i Estland under Sovjettiden. SOV har gått samman med ungdomsföreningen för att kunna förnya sin verksamhet och i större utsträckning ordna program som tilltalar även andra och tredje generationens estlandssvenskar. Vi har ordnat resor, pubaftnar och julfester – med blandad framgång, och vi har en hemsida på nätet.

Kanske skall vi också vara lite självkritiska när vi blickar tillbaka. Vi har inte i tillräcklig utsträckning förnyat vår verksamhet och anpassat den till den nya situation som råder efter 1990 med ett öppet Estland och en rad hembygdsföreningar som delvis har en konkurrerande verksamhet. Våra hembygdsdagar och kyrkodagar utgör fortfarande stommen i vår verksamhet. Jag tror att de fyller en viktig funktion och bör finnas kvar. Innehållet har ju redan förändrats och kan kanske anpassas ännu mer till den nya situationen. Vi behöver emellertid också skapa nya verksamhetsformer som ännu mer vänder sig till den yngre generatio-

Av Sigfrid Hoas

Vägen till Gammalsvenskby över Ukrainas ändlösa stäpper.
G Cedergren foto 1922. (Fotot ur tidskriften *Jorden Runt*, juni 1929.)

Bröllop och skrock

En dag upptäcker vi, att man börjar köra olika saker till en av gårdarna i byn. Det ska bli bröllop där, och nu måste man låna möbler och porslin för att kunna ta emot alla gäster. Snart kan man vänta inbjudningen till bröllopfesten. Den sker inte skriftligen utan muntligt. Två högtidsklädda "bjudare" träder värdigt in i hemmen och framför sin inbjudan med välklingande fraser. Till högtid ska man inbjuda med högtidliga ord.

Bröllopen är riktiga byfester. Alla är ju släkt med alla, mer eller mindre, och då är det bäst att bjuda de flesta. Bruden bär vackra pappersblommor på bröstet och huvudet. Brudgummen har en pap-

persblomma med band på bröstet. Tärnorna och marskalkarna är också prydda med pappersblommor och band. Blommorna är riktiga konstverk och ger färg åt det hela.

Efter vigseln är det ett väldigt saluterande för brudparet. Under musik tågar man till bröllopsgården. Nu kommer det mest spännande för oss barn. Allt intresse överflyttas till grinden. Ingen kan komma in i bröllopsgården, för man har spänt ett rep mellan grindstolparna. Det repet måste skjutas av, innan man kan sätta sig vid borden. En man med bössa stiger fram. Han siktar på repet. Andlös tystnad hos alla. Ska han lyckas skjuta av repet, eller bommar han?

Skottet går, och repet faller. Jublande samlas bröllopgästerna vid de rikt dukade borden. Men vad ska då repet tjäna till? Den frågan upptog våra tankar länge och väl efter varje bröllop. Det var väl så, att man förr i tiden trodde, att onda andar ville komma in i bröllopgården och förstöra lyckan för de nygifta. Därför gällde det att hindra andarna med repet. Skottet, som avlossades, hade dels en praktisk uppgift: att "klippa av" repet, och dels en lyckobringande: att meddela kraft åt gården och brudparet. Enligt religionshistorien är det ju så, att skottet, som brinner av, är "laddat" med kraft, och denna kraft överföres till brudparet och gården. När man skjuter salut för någon, betyder det väl också ett slags kraftöverföring till honom. Våra förfäder trodde ju allmänt på detta. Man åt till exempel varghjärta för att bli lika stark som vargen.

Det är ju klart, att det fanns mycket skrock och vidskepelse hos människorna i Gammal-Svenskby, som långa tider var starkt isolerade och kraftigt påverkade av de skrockfulla ryssarna. Våra jungfrur kunde ibland berätta de mest härresande saker, som vi barn med största spänning lyssnade på. Någon, som hade en ovän, kunde till exempel

förvandla sig till ett djur, som skadade ovännen. Då gällde det för den skadade att rycka till sig någon del av djuret, vilken del den elake sedan kom och bad att få tillbaka. På det sättet fick man snart veta, vem som ville skada en.

På vissa platser i byn spökade det, till exempel nedanför kyrkan i en grop, som vi barn hade väldig respekt för. När man under de mörka kvällarna skulle gå förbi spökestället, klappade hjärtat fortare än vanligt. Man sprang av alla krafter, tills "faran" var över. Det var heller aldrig roligt att ge sig ut i mörkret och söka en ko eller en kalv, som dröjt sig kvar vid det saftiga betet under pilträden. Stubbar och krokiga stammar blev farliga spöken och troll, som sträckte ut sina långa armar efter den mörkrädd "vallpojken" och fick hans hjärta att sitta uppe i halsgropen. Hu, vad det var hemskt!

Förståndiga föräldrar ville kanske inte, att deras barn skulle bli alldeles utlakade genom ett ideligt badande och berättade därför en del skrämmande historier om laken ("låkan"), som ju ingalunda är fager att se på. Är den dessutom riktigt stor, kan man nog bli mörkrädd för den mitt på ljusa dagen. Näcken ingav också stor respekt hos de badande. Innan barnen hoppade i vattnet, ropade de gärna högt: "Näcken, näcken, sitt i säcken, så länge jag är i vattubäcken!"

Fotnot:

Kåseriet Bröllop och skrock ingår i Sigfrid Hoas bok "Banditer i byn. Min barndoms äventyr i Gammal-Svenskby" (s 35-37). Boken är utgiven på EFS-förlaget 1959. Ur samma bok inflöti Kustbon (1987:4) kåseriet Härliga Dnjepr-flod. Som säkert de flesta av Kustbons läsare känner till var Sigurd Hoas son till Svenskbybornas legendariske ledare pastor Kristoffer Hoas. Även Sigfrid var prästvigd och en ledargestalt. Han kände en stark samhörighet med hela den estlands-svenska folkgruppen.

Sigfrid Hoas tjänstgjorde bland annat i många år som lärare och rektor vid Hagabergs folkhögskola i Södertälje. Han var född 1908 i Gammalsvenskby. Redan 1923 kom han till Sverige. Han dog 1984. Einar Nyman

nen. Vi vill nu under hösten pröva en idé med seminarier som både är tillbakablickande och framåtsyftande. Det finns säkert också andra idéer och förslag som vi skulle kunna pröva. Hör gärna av dig om du har sådana förslag. Som Monica Ahlström skrev på ledarplats i föregående nummer av Kustbon är vi beroende av din hjälp att nå ut till de cirka 10 000 estlandssvenskar som skulle kunna bli medlemmar i SOV. Vi behöver också få synpunkter och förslag på sådana verksamheter som skulle motivera fler att bli medlemmar. Hör som sagt gärna av dig.

Vi vill ju också blicka framåt och säkerställa föreningens verksamhet i framtiden. Vi vill kunna fira föreningens hundraårsjubileum år 2009. För att kunna göra det behöver vi rekrytera fler medlemmar – gärna yngre. Vi har nu bildat en medlemsvårds- och rekryteringsgrupp med Ulla-Stina Rundgren som sammankallande. Hon tar gärna emot idéer och förslag. Men vi är naturligtvis alla i styrelsen intresserade av att få synpunkter på vår verksamhet – framför allt förnyelse av den med blick mot framtiden.

Sven Salin

I början av maj i år besökte jag Thomas och Brigitta Lorentz i deras hem i Stora Sköndal söder om Stockholm för ett samtal med Thomas om hur hans liv gestaltat sig och hur han såg på det estlandssvenska kulturarvet och dess framtid. Just denna vackra vårdag kände sig Thomas bättre än vanligt och var kanske också litet mer språksam än han brukade vara. Jag hoppades naturligtvis att min intervju skulle kunna publiceras i Kustbon, inte som del i en minnesartikel utan som ett i den lilla serie samtal med estlandssvenskar som inleddes med Elmar Nyman ifjol. Så blev det tråkigt nog inte. Det är min förhoppning att mitt samtal med Thomas Lorentz i någon ringa mån skall ge en bild av den storslagna människan med det djupa engagemanget i allt det han gav sig in på.

Samtal med runöbon Thomas Lorentz

Av Göran Hoppe

Den första juli avled efter en tids sjukdom runöbon Thomas Lorentz i en ålder av 83 år. Thomas Lorentz har i de allmänna estlandssvenska sammanhangen i Sverige spelat en stor roll; under 1980-talet var han under många år ordförande i Svenska Odlingens Vänner, han var också redaktör för Kustbon under en längre tid, medverkade i den estlandssvenska seniorgruppen och satt i styrelsen för Hans och Lydia Pöhls Minnesfond.

Under 1990-talet medverkade Thomas på ett högst väsentligt och kraftfullt sätt i stiftelsestyrelserna för bägge de större estlandssvenska projekten som genomförs i Estland efter landets återupprättade självständighet, totalrenoveringen av svenska S:t. Mikaelsskyrkan i Reval och uppbyggandet av det estlandssvenska museet i Hapsal. Thomas Lorentz hann i bägge dessa fall få uppleva att fullbordan närmade sig. Museet i Hapsal, som öppnades 1998 och där det nu går fort med det som återstår, inte minst sedan estniska staten i år markerat sitt kraftfulla finansiella stöd. Kyrkan i Reval, som återinvigdes under försommaren detta år efter mångmiljonenoveringar huvudsakligen finansierade från Sverige. För sina stora insatser för det estlandssvenska folket och dess kultur hade Thomas Lorentz både utsetts till hedersledamot i Svenska Od-

lingens Vänner och tilldelats det estlandssvenska kulturstipendiet.

Även om Thomas Lorentz tillhörde de estlandssvenskar som i olika sammanhang var beredda att ta på sig ett övergripande ansvar för hela folkgruppen och dess fortlevnad, intog naturligtvis hemön i Rigabukten och dess tidigare invånare en central plats i hans hjärta. Redan i ungdomen hemma på ön kom han att åtnjuta runöbornas förtroende, han var den siste svenske kommunalsekreteraren på ön, han förestod posten och fungerade som den lilla församlingens organist.

I samband med överflyttningen av i stort sett hela Runös befolkning till Sverige var det naturligt för Thomas Lorentz att axla ett stort ansvar, ett ansvar som han fortsatt att känna allt framgent. Som en av runöbornas ledargestalter och som en av de ledande i Runöbornas förening – där han vid frånfallet var hedersordförande – var det också naturligt för Thomas att, när det äntligen gick att återvända till den kära hemön, söka i någon mån återuppbygga vad som gått förlorat under 50 års ockupation. Med Thomas Lorentz starka kyrkliga engagemang kom naturligtvis de bägge kyrkorna på Runö omedelbart i fokus, den gamla 1600-talskyrkan – Estlands äldsta träkyrka – och den nya, uppförd 1912. Nya inventarier måste

till, klockor anskaffas liksom en orgel. De mytomspunna runögårdarna – långlångorna, sentida efterföljare till den nordiska järnålderns långhus, var nästan alla helt förstörda och bortom räddning – endast familjen Dreijers Korsgård skulle kunna byggas upp. Thomas engagerade sig självfallet i denna sak och trots många motigheter i samband med renoveringsprojektet börjar man även här kunna skönja en slutgiltig framgång. En runögård kommer att finnas kvar och förhoppningsvis framgent att tjäna som inspirationskälla för de runöbor och deras ättlingar som nu dels har fått sin mark tillbaka på ön och dels i allt större utsträckning har börjat återvända – åtminstone på sommaren.

Samtal med Thomas Lorentz i hemmet i Stora Sköndal 5 maj 2000.

Samtalet inleddes på Thomas uttryckliga önskan med att han sjunger en folklig koral från Runö hämtad från 1695 års psalmbok "En liten fågel han flyger så högt" översatt till runska av Thomas Lorentz själv.

Hur många är ni som talar runska nu tror du?

Vi är säkert inte mer än ett femtiotal numera. Speciellt på Singö finns det en del familjer som behållit runskan riktigt bra. En del litet yngre har väl försökt att hålla fast vid dialekten men det låter tyvärr ofta som vi sade på Runö "med vali tonga".

Har ni gjort något försök att dokumentera den runska dialekten litet mer omfattande?

Jo då, den finns ju med i Edvin Lagmans bok om de estlandssvenska dialekterna. Banddelen innehåller inspelningar av Thomas Dreijer och mig. Sedan har vi gjort en del videokassetinspelningar på runömål med mig, June Öman och Berenson framför allt. Dessa finns tillgängliga på SOV.

Det gjordes inga inspelningar av de äldre runöbor som kom över till Sverige, din fars och farfars generation?

Nej, det var ju synd men tekniken var inte så utvecklad. Från Nils Tibergs sida var man mest intresserad av att

teckna ned språkprov för det stora kartoteket (Den estlandssvenska dialektordboken). Efteråt har man ifråns Landsmålsarkivet i Uppsala under Mats Östermans ledning gjort några inspelningar för kanske fem år sedan – man har varit hemma hos mig också.

Hur mycket av din karaktär och identitet sitter i ditt språk – runskan? Är det en annan Thomas som talar då än den Thomas som talar högsvenska?

Näe, det är nog samma Thomas.

Jag menar att runskan är ju ditt modersmål medan högsvenskan kommit senare in i bilden.

Det där är nog litet tudelat, min skolundervisning var ju på högsvenska hela tiden så jag har väl på det viset faktiskt två modersmål, även om jag började skolan vid sju års ålder.

Dina föräldrar kom ju båda till Sverige – talade du runska med dem här i landet?

Med pappa talade jag alltid runska medan min mamma, som hade finlandssvenskt påbrå (Drejjer) hon och hennes syster hade i sin ungdom talat finlandssvenska med varandra och det hakade hon på när hon kom till Sverige, och ville gärna låta den gamla runskan vara.

Fanns det någon medveten anledning till det?

Njaäe, när hon träffade gamla runöbor talade hon ju naturligtvis runska med dem.

Men pappa var ju mer en äkta runöbo, släkten Lorentz hade existerat på ön i sju generationer och härstammade ifråns den legendariske, från Tyskland inflyttade, Heinrich Ellerbusk. Jag tror det var hans son man gav dopnamnet Lorens. Han var född runt år 1700. Omkring åren 1730-40 bröt han sig ur den stora Ellerbusk-gemenskapen och bildade en egen gård. Den var säregen Lorentz-gården, eftersom den inte tillhörde det smala tegsystemet som alla de andra gårdarna var med i, utan den låg med sina ägor alldeles för sig och var avundad på det viset. Den var ju mycket lättare att sköta.

Det hade att göra med att den anlades senare?

Ja, det sades att gården var en del av det godset som var planerat en gång på Runö men som det aldrig blev av att bygga upp. Det var det som Carl Carlsson Gyllenhielm var inblandad i under förra hälften av 1600-talet.

Lorentzsläkten, den var väl litet anorlunda än de andra, de hade ju då befattningar. Min farfar som också hette Thomas, är omnämnd som "en av de få bildade runöborna" i Ernst Kleins bok "Runö", Nordiska Museet 1924. Och likaså min far som tog över efter honom, betecknades av prästen Gunnar Schantz, som var på Runö på 1920-talet, som "den främsta runöbon".

När det gäller tiden före Stora Nordiska Kriget och pesten 1710-11, som ju slog mycket hårt på Runö, känner du eller några andra runöbor något om den, om 1600-talets Runö.

Det var väl framför allt pesten 1710 som slog hårt mot ön. Av de 300 som bodde där blev det bara 70-80 kvar. Och det talades alltid, även under min tid, om tiden före pesten och tiden efter pesten. Man kan ju märka att de som flyttade in var inte av gammal nordisk stam, de var litet mer kortvuxna, litet mer österländska. Man vet inte riktigt vilka släkter som var de riktigt gamla på ön längre.

När du växte upp på Runö, såg du dig som allt framgent bosatt på ön, med försörjningen inom jakt, fiske och jordbruk?

Jo, det blev ju så eftersom vi hade en äldre bror, som råkade få ett hagelskott i ena foten, som fick amputeras. Då var han ju inte duglig att bli bonde efter pappa utan man satsade hela tiden på mej. Samtidigt, eftersom pappa var klockare och organist så stod jag bredvid honom vid orgeln. Redan innan jag kunde läsa psalmverser så kommer jag ihåg att det var så mycket lättare att sjunga dem när tempot var litet långsammare. På så sätt sögs musiken in i mina ådror och jag blev litet omtalad som gossesopran. Redan vid tio års ålder satte pappa mig på orgelpallen för så småningom började hans händer och fingrar bli krokiga så han började få svårt att spela. Men det var aldrig tal om annat än att jag skulle vara kvar på gården.

Man gjorde dock det undantaget att man när jag var 19 år, 1935 på hösten, skickade mig några terminer till konservatoriet i Stockholm som privatist. Där hade jag då den stora förmånen att få den blivande professorn och dalkarlen Oscar Lindberg som fadder. Och det hade stor betydelse för mitt liv, sedan när vi kom tillbaka till Sverige på 1940-talet. Men jag återvände till Runö och blev då organist efter min pappa. Han kvarstod som klockare och jag skötte orgeln från 1936 till 1944.

Stockholmsvistelsen 1935-36 kom inte att förändra dina planer?

Nej, det fanns ju ingen tanke på att lämna Runö utan jag återvände snällt till fädernegården.

Du var ute på säljakt på våarna?

Jaa då, det tyckte jag ju om. Och jag tyckte om att arbeta med mina händer där, även om jag hade viss läggning för böcker och sådant.

Hur förändrades livet på Runö på 30-talet?

Ja, 1930 genomförde man ju ett jord-

skifte då man slopade tegsystemet och fick då mera sammanhängande ägor till varje gård. Min pappa föredrog då att inte behålla Lorensgårdens gamla ägor där de låg litet mera norr på ön och rätt långt ifrån där gården ligger i byn. Han såg i stället till att han fick ägorna litet närmare åt Holma till.

Innebar skiftet att man förändrade metoderna i jordbruket?

Det var då man började använda vändplogen mera allmänt och man började också odla vete, vilket man aldrig gjort förut. Man upptäckte då att vete växte väldigt bra på Runö. Men man odlade bara för eget behov. Vetet fick man dock åka till städerna för att mala på kvarnarna där. På samma sätt fick man åka till städerna för att mala gryn av kornet.

Vart färdades ni på era jakt och fiskeresor?

Säljakten var mest runt Runö och mest på isen om vintern. På våren sjösatte man sina större båtar och gav sig ut bland isflaken i Rigabukten och var borta någon vecka hemifrån. Det hörde däremot en förgången tid till att åka på jaktresor till Finska Viken och längre bort, ända till Bottenviken för man ofta i tidigare generationer. Men det var framför allt höstsäljakten som det gällde då, innan isen kom. Det fortgick in på 1920-talet. Jag minns särskilt min morbror

Kristian, han hade Nuckö-Rickull som höstplats. Han åkte ännu då dit och jag minns att han var borta ett par månader och kom sedan åter. Där fotvandrade de i sina grå vadmalskläder på söndagarna från stranden till Nuckö kyrka som man besökte. Det var nog mycket att sälén började minska som gjorde att höstresorna upphörde. På 30-talet när jag växte upp var det dåligt med säl, jag har nog bara skjutit ett tiotal sälar i mitt liv. Vi fick bara några sälar på en jakttur.

Började ni fundera på att lämna Runö redan 1939-40 när kriget bröt ut och ryssarna gjorde sitt intåg?

Jo, det låg nog i luften redan då. Man hade hela tiden i minnet att redan efter Första världskriget så hade ju runöborna skrivit en böneskrift till Kungl. Maj:t för att få tillhöra Sverige. Men det gick ju inte att genomföra, men man hade denna längtan hela tiden. Litet hade det väl också att göra med att vi hade en känsla av att esterna föraktade oss en smula – vi kunde inte så bra estniska och det blev litet bakvänt när vi försökte tala. När det började bli oroligt försökte väl runöborna litet isolera sig och hålla sig hemma på sin ö. Men det kom en sovjetisk garnison på ett tiotal man och tog ön i besittning. Vi hade väl inte något ont direkt av dem.

Det blev värre senare. Ingen av runöpojarna blev uttagen till sovjetisk militärtjänst. Så kom då det tyska anfallet på Sovjetunionen och vi började höra krigsbullret ifrån Rigavikens östra strand fram mot Pärnau. Då tyckte runöborna det var dags att göra en egen revolution så man tog den ryska garnisonen till fånga och när man då var förvissad om att tyskarna kommit till Pärnau så förde man iväg sina fångar i en båt dit. Men strax efter kom en stor sovjetisk flottstyrka från Ösel och landsteg på Runö med flera hundra man och det vållade stor olycka för den förvaltning som tagit över efter den ryska och då fick några runömän sätta livet till – de blev brutalt skjutna av Ösels sovjetiska hävituspataljön förstörelsebataljon i biskopsborgen i Arensburg. En vacker dag så försvann ryssarna och en tysk garnison anlände – den var sedan kvar så länge vi fanns där.

Men redan då började man föra förhandlingar om att få överflytta till Sverige – den ledande i detta var tjänstgörande prästen och folkskolläraren Alexander Samberg från Korkis. Vi hjälptes åt – länsman Isak Melders – den sista folkvalda länsmannen från den estniska tiden hade nu utsett mig till kommunalsekreterare och vi hjälptes åt. Melders tog på sig befattningen som länsman igen utan val för det fanns just ingen demokrati då. Melders hade lyckats rädda sitt liv genom att han följde med transporten av den tillfångatagna ryska garnisonen till Pärnau. Han var borta hela tiden medan ryssarna hade besatt ön och återvände först när tyskarna hade kommit dit. Biträdande länsmannen och kommunalsekreteraren i

den återupprättade icke-sovjetiska administrationen greps däremot och avrättades i Arensburg. De försökte hålla sig undan i skogen men trädde så småningom fram. Jag har funderat många gånger på varför de inte försökte ta en båt och bege sig till Rigabuktens östra strand, som redan var besatt av tyskarna. Då hade de ju klarat livet de också.

När du nu tog över som kommunalsekreterare – var det med bävan inför uppgiften? Din omedelbara företrädare hade ju blivit avrättad.

Jag hade nog varit litet road av att ta på mig en sådan uppgift. Jag hade ju ambitionen att skriva och läsa rätt mycket och hade lärt mig det estniska språket rätt hyggligt när jag gjorde min värnplikt vid fyren på Runö under den estniska tiden.

Jag skötte korrespondens, förde befolkningsregister, ett kyrkligt och ett

hade inga problem med att till exempel lyssna på radio och informera oss om vad som hände i omvärlden.

Hur kom budet om estlandssvensk överflyttning?

Det kom nog genom Alexander Samberg. Han hade ju kontakter med Reval och Nuckö där man lät trycka de där medlemskortet i Svenska Odlingens Vänner och det kom då häften som jag fick ta hand om och utfärda medlemskort för varenda runöbo. Alla var medlemmar i SOV då, även om det var litet mer på papperet. Medlemskap på det viset hade ju inte någon ansökt om.

Överflyttningen från Runö till Sverige skedde både självständigt i små båtar och organiserat med motorskonaren Juhan?

Jo, redan på hösten 1943 började en del ge sig iväg med småbåtar och våren 1944 så var ju oron stor, så min bror

Runös kyrkoherde Harri Rein tillsammans med Thomas Lorentz i porten till Runö gamla kyrka.

kommunalt och utsågs också till föreståndare för den lilla poststationen. Som postmästare hade jag en viss lön, till skillnad från som kommunalsekreterare.

Tyskarna var hyggliga och lämnade oss i huvudsak ifred, jag minns bara en enda sak här vid ett bröllop där jag satt vid orgeln och skulle spela innan gudstjänsten började. Några tyskar kom upp till orgelläktaren. En av dem började viska i mitt öra – jag kände att han luktade sprit. Så frågade han: "Vad skall du spela för inträdesmusik?" "Jag skall spela Mendelsohns brudmarsch" svarade jag. "Usch." Han hade en egen fiol med sig och så tog han fram den och när jag började spela så började han också spela på sin fiol. Melodin till brudmarschen. De var ju mycket hyggliga, mycket bättre är ryssarna även om de kanske inte var så farliga de heller. Vi

hade byggt en egen båt under vintern. Och på sommaren i juni-juli så där började pappa ivra för att vi skulle ge oss iväg hela familjen. Men jag ville inte det, eftersom jag tyckte att jag hade ansvar för alla de andra på Runö, så jag stannade kvar med den familj jag hade bildat 1938. Mina föräldrar och min bror gav sig iväg på egen hand och kom lyckligen till Gotland. De åkte med den alldeles nybyggda båten; den motorgaleas som vi hade och som vi seglat mycket med på 30-talet blev däremot kvar på ön. Just vår båt var det tal om att sjösätta och använda för en mer organiserad överflyttning men länsman Melders motsatte sig det något alldeles kolossalt. Det framkom att de organiserade resorna med Juhan hade kommit igång och man började hoppas på det i stället.

Det var ingen av runöborna som då hade någon av sina klassiska jalar kvar att segla med till Sverige?

Nej, deras tid var förbi. De försvann i början av 30-talet. Man byggde i stället enmastade jakter men vår båt var litet större och hade två master. Jalorna finns ju ändå ganska väl dokumenterade – min pappa byggde flera stycken modeller – jag har själv en men tyvärr har tacklingen ramlat ner på den. Min pappa var ivrig att göra sådana jalar här i Sverige när han blev pensionär och inte hade just annat att göra. Den som finns på SOV gjorde han förresten till Nils Tiberg. När Tiberg gick bort ville hans fru inte ha kvar jalan så hon skänkte den egentligen till Runöbornas förening. Thomas Dreijer och jag var i Uppsala och hämtade den till SOV för vi tyckte det var det rätta stället att placera den på.

Hur pass trogen linjerna från den fullskaliga jalan är din fars modeller?

Jo, jag tycker nog att de är bra – man skulle kunna bygga en jala med utgångspunkt i modellen.

Så du åkte så småningom med Juhan över Östersjön?

Ja, vi hade fått reda på att båten skulle komma och alla var beredda på dess ankomst. Det som förvånar mig än i denna dag är att runöborna ställde upp så mangrant som de gjorde – de enda som blev kvar var ju dels en man som under sovjettiden var kommunalsekretär, Peter Schönberg-Rooslaid, och dels en av släkten Norrmans söner som var gift med en kynökvinnna, liksom ju Schönberg-Rooslaid var. Rooslaid fick säkert ångra att han inte följde med, han blev sedan släpad till Sibirien två gånger.

Tror du att han blev kvar just på grund av sin roll under den första sovjet-occupationen?

Njæ, det var nog snarare hans fru som var orsaken. Han hade sagt till Junne Öhman att han var ju skild förut och nu ville han inte riskera det andra äktenskapet också genom att följa med till Sverige. Så det var nog snarare det som var orsaken. Han var ju en mycket bra spelman också. Jag vet att man i Estland spelat in honom – han var ganska känd där och fick så småningom en enormt fin gravvård på Kynö där han var bosatt på senare år.

Hade ni närmare kontakter med kynöborna under din tid på ön? Kände ni er befryndade med dem?

Nja, på sätt och vis gjorde man väl det – de var ju litet olika esterna, blonda och större till växten och ansågs ha germanskt ursprung, man besökte varandra. Jag minns särskilt en vinter när säljägarna från Kynö kom iland på Runö och låg på vårt golv – pappa tog in stora kärvar med halm och så fick de sova där. Däremot hade vi inte några sådana kontakter med de gamla svenskbygderna på Ösel. Med Arensburg – det heter Oansburg på runska – däremot hade vi goda kontakter, mina föräldrar hade många vänner där, särskilt bland balttyskarna.

Så kom då den fjärde augusti 1944 när Juhan anlände till Runö och ankrade upp på västra sidan och man gick iland, prästen Ivar Pöhl (senare Poell) var med och han ville att vi skulle samlas i gamla kyrkan och hålla en avskedsgudstjänst och det gjorde vi trots att runöborna egentligen aldrig ville fira några gudstjänster i gamla kyrkan – man hade ju sin ljusa, vackra nya kyrka alldeles bredvid att fira gudstjänst i. Men då den sista fullt svenska gudstjänsten som leddes av Ivar Pöhl, och då jag satt vid orgeln, det lilla orgelharmoniet, då var vi i gamla kyrkan. Den var full. Av den tyska myndigheten hade endast kravet kommit att skaffa någon estländare som tar över gården och djuren. Det hade alla lyckats göra i förväg.

Hur fick ni tag på villiga estländare?

Ja, man for över främst till Ösel men också till Kynö. Många kynöbor kom till Runö och tog över gårdarna. En del blev kvar men många försvann tidigt därifrån. Jag vet att vår gård, det var en frikyrkligt inriktad familj från Ösel som pappa hade lyckats få tag på och kunde skriva avtal med, de kom till gården men redan på hösten 1944 dök familjen upp i Sverige – då hade man lämnat allting på Runö. Sedan stormade ju rysarna in och man gjorde småningom kolchos av allting – men jag har egentligen inte hört så mycket om vad som hände på ön under sovjettiden.

Och ni kom småningom till Dovers-torp?

Ja, Juhan lade till i Brevik på Lidingö och vi var först i Johannes folkskola, alldeles vid SOV:s nuvarande lokaler, sedan flyttade vi till Sabbatsberg någon vecka; där fanns också en estlandssvensk förläggning. Husfar där var Nuckös tidigare kommunalsekretär, Alf Heldring. Heldring hade tydligen fått i uppgift att hitta någon som kunde åka till Dovers-torp och hjälpa till, och budet gick till mig. Vi åkte efter någon vecka till Dovers-torp där jag med detsamma fick tjänst och lyfte min första lön på den häpnadsväckande summan av 50 kronor. Jag blev kvar i min befattning där som assistent till kuratorn ganska länge, och tillsammans med den nuckösvenske läraren Alexander Sedman hade vi en egen expedition för att hjälpa folk på alla vis. Jag fick också spela orgel när prästen från Risinge församling, i vilken Dovers-torps förläggning låg, kom och höll gudstjänst för estlandssvenskarna.

Du hade alltså väldigt mycket kontakter med estlandssvenskar som kom till Sverige. Var folk i allmänhet mycket oroliga och bekymrade?

Njæ, man var nog ganska tillfreds i allmänhet. Nu var det ju ännu sommar och det var en bra arbetsförmedling i Dovers-torp, som hade full fart med att placera ut folk i landet, framför allt i jordbruket. Så det gick med en väldig fart – fram på hösten -44 var alla estlandssvenskar redan borta och det kom ester i stället och så småningom också ingermanländare. Jag var fortfarande kvar i Dovers-torp, ända till 1945 när kriget var

slut och var med och tog emot flera laster med flyktingar från koncentrationslägren i Tyskland som kom med de vita bussarna och som också hamnade i Dovers-torp. Det var mest polsk-judiska kvinnor som kom.

Hur föreföll estlandssvenskarna se på överflyttningen – såg de den som definitiv eller mera som en temporär bortovaro från hembygden?

Ja, min uppfattning är nog att de flesta uppfattade överflyttningen som definitiv – även om det finns andra uppfattningar i frågan. Runöborna var, såvitt jag förstår, beredda att stanna kvar för gott i Sverige. Det var ett slit-samt liv hemma på Runö, man måste vara i farten hela tiden året om, sköta djuren och så vidare. Här i Sverige var livet enklare, man hade tillgång till elström och allt var så lätt. Det märktes snart att man bland runöborna ville komma bort från jordbruket och söka sig till industrin, vilket också skedde i stor utsträckning. En del av runöborna fick också möjlighet att köpa gårdar på Singö i Roslagen, där det var tänkt att bygga upp en runökoloni av stora mått. Men det gick inte att genomföra för det var inte så många som var med på det. De var kanske sex familjer som då valde det alternativet.

Ni var inte själva intresserade av att flytta till Singö?

Nej, jag kände mig mera som stadsmänniska och jag hade med detsamma när jag kom till Sverige sökt att bättra på min utbildning genom korrespondensstudier allt vad jag orkade. Jag var inställd på, även om jag då inte kunde arbeta som musiker, för att jag hade ju ingen examen, ett arbete inom kontorsvärlden. Våren 1946 lämnade jag Östergötland, jag hade jobbat litet på en stämpelfabrik i Lotorp, som hade post-orderförsäljning, efter Dovers-torp. Så småningom kom jag till Stockholm där jag bland annat jobbade på Enskilda Banken och på en skeppshandel på Skeppsbron en kortare tid. Efter några år annonserade Ählén & Holm en ledig tjänst som föreståndare för huvudkontorets lönekontor. Jag frågade min gamla fadder Oskar Lindberg, som var god vän med Ählénarna, Gösta och Ragnar, också dalkarlar, om han kunde rekommendera mig, vilket han också gjorde och jag fick den tjänsten. Jag

blev kvar i över 32 år och avancerade så småningom till kamrer och chefstjänsteman.

Du kände aldrig att du hade några problem som flykting eller invandrare?

Nej, speciellt på Åhlén & Holm kände jag mig alltid välkommen. Men det berodde nog på att då fanns fortfarande många av de gamla masarna kvar – Åhlén & Holm hade ju flyttat från Insjön i Dalarna 1915 – och de kände en viss samhörighet med mig som också talade med en litet liknande satsmelodi. Men jag har aldrig haft några problem. Min pappa däremot, har lidit mycket av det där att bli skyld som estländare vilket han aldrig accepterade att han var. Någon så svensk som pappa fanns inte på denna jord!

Var hamnade han?

Han hamnade som gårdskarlar på Lindö gård i Vallentuna. Mamma var något slags husa inne på herrgården. De hade det ganska bra, men så småningom flyttade de in till Stockholm och en portvaktsplats, och han jobbade på Gustavssons & Anderssons varv på Lidingö under några år – det varv som senare ändrat namn till Boghammar. Många runöbor var där – Junne Öhman, Peter Gran och Mats Ellerbusch.

Kände din pappa att han kom in i det svenska samhället?

På sätt och vis men du vet hur rikssvensken är – de får ju aldrig i sitt huvud att det bodde svenskar i Estland en gång i världen.

Själv knöt jag genast när jag kom till Stockholm an till min lärare från 1935-36, Folke Brundin, som hade blivit kantor, och organist i Adolf Fredriks kyrka och där plockade han med mig på alla håll och kanter. Jag fick spela i söndagskolan och först sjunga i koralkören, sedan fick jag vara med i hans kyrkokör och där träffade jag min hustru Brigitta.

FOTO: ULLA-STINA RUNDGREN

Birgitta
och Thomas
hemma hos
Ulla-Stina
Rundgren 1995.

Du satsade hårt på musikkivet?

Ja, som bisyssla. Man kunde tjäna en del pengar på det. Jag har varit med och sjungit på Operan som extra i kören i 18 år och varit med i massor med andra körer. Jag sjöng också i estniska körer, estniska manskören och estniska kyrkokören i Jakobs kyrka. Jag kände något slags samhörighet också med esterna.

Med detsamma när jag kom till

Stockholm försökte jag att skola min röst och esterna var ivriga att låta mig sjunga, också solouppgifter, och därför höll jag mig till dem ganska mycket.

Ganska snart efter det jag kom till Stockholm, kom jag också in i det estlandssvenska föreningslivet och så småningom också i SOV:s styrelse.

Hur kom det sig att du engagerade dig i SOV?

Jo, jag kände ju en viss samhörighet i föreningen även om det inte var så vanligt att runöborna var med i SOV. Elmar Nyman brukar säga att det är först i Sverige som runöborna kom att känna samhörighet med övriga estlandssvenskar, förr i tiden var man som du sade bonderepubliken i Rigaviken, alldeles för sig själva. Men jag kände ett behov av att Runö också skulle vara med på ett hörn i SOV. Så jag kom med så småningom i styrelsen där jag var kassör i rätt många år. När Hugo Mickelin så småningom började se sig om efter en efterträdare som ordförande så hade jag ju då precis blivit pensionerad på Åhléns och hade litet tid till övers, så jag åtog mig att efterträda honom och ville då försöka göra mig till tolk inte bara för runöborna utan för estlandssvenskheten i övrigt och i kontakter med övriga grupper såsom finlandssvenskarna som vi då försökte etablera litet här och där. Jag var ordförande under i stort sett hela 80-talet, efter att ha varit kassör från början på 70-talet.

Försökte ni runöbor att hålla kontakten med varandra?

Jodå, vi hade runöträffar ganska regelbundet. Min äldsta syster Lovisa blev husmor på KFUM på Södermalm och hos henne samlades runöborna åtminstone 3-4 gånger om året och hade litet samvaro, ordnade mat och underhållning, lekar och dans och sådant. Sedan ordnades det gudstjänster genom kura-

tor Inga Bergholtz, som hade ägnat särskilt intresse just åt runöborna. Även på Singö ordnades det gudstjänster och det har vi fortsatt med än i denna dag, att man åker en lördag och håller en egen samling i Singö kyrka och sedan en trevlig samvaro efteråt i den stora bygdegården. Vid slutet av 1940-talet hade vi också ett folkdanslag med runöfolk men det dog ut ganska snart.

Hur ser du på aktiviteten bland runöborna, särskilt de yngre, idag?

Ja, det är ju ganska dåligt. När jag slutade som ordförande för SOV erbjöd jag mig att arbeta åt runöföreningen och man gav mig titeln ålderman. Men nu har jag lagt av med det och jag hörde på senaste årsmötet, som var i februari, att det bara var 36 personer närvarande – tidigare har det kunnat vara 70 sådär. 90-talet har ju inneburit att det blivit möjligt att besöka den gamla ön – i början av 90-talet var det många resor som ordnades, men de har avtagit – folk blir äldre. Det är inte så många av de yngre som åker – inte heller våra barn.

Mitt gamla fädernehem står ännu kvar – en gammal estniska bodde där men hon har flyttats till ålderdomshem på Ösel. Vi är lovade att få gården åter – vi har fått lagfart på ägorna utanför byn men däremot ej på gårdstomten med de två byggnader som ännu finns där. Vi är lovade att få också detta men inget är ännu klart – jag har försökt jaga på men det är så trögt så. Boningshuset är byggt 1912 och i den gamla stilen, men man har rivit långlängan förutom själva boningshuset. Det gamla halmtaket har ersatts av eternit, som ju är motståndskraftigt så huset står.

Tror du att återvändandet och markåtergivningen kan få folk att bli mer aktiva i de estlandssvenska sammanhangen?

Jag tror inte det – då agerar man mer som enskild person. Det är ju inte heller de som är mest föreningsaktiva som tar initiativ i sådana sammanhang.

Har du funderat mycket under din tid i Sverige på vad som tilldragit sig på Runö och hembygden har gestaltat sig?

Nej, inte mycket, man lever ju i nuet och genom att jag etablerat mig mycket i Sverige genom att först bygga ett radhus i Bagarmossen och några år senare köpte vi en tomt ute på Tyresö där vi byggde vår sommarstuga, som jag själv har byggt med egna händer från grunden till taknocken nästan utan hjälp. Man ville liksom glömma det som varit, naturligtvis känner man sin bakgrund hela tiden men det var något som var passerat och förgånget.

När började du inse att det skulle bli möjligt att återvända till Runö?

Det var väl vid mitten av 1990-talet, först när det blev aktuellt med att återlämna ägorna. När jag kom dit innan kände jag just ingenting genom att långlängan på hemgården var borta och bara boningshuset var kvar. Och där bodde främmande människor även om vi blev goda vänner med Vana Ida som bodde i vårt hus och som jag intervjuat på estniska om hennes liv på ön.

Hur kände du det första gången du kunde återvända?

Ja, det var 1989. Jag kände just ingenting av att här har jag bott och här är jag född och uppväxt. Annat än när jag kom till kyrkorna, då kände jag mig hemma....

Forts på s 28

Tallinns uppfräschade flygplats gav ett välkomnande intryck. Nytt och gammalt blandades för oss resenärer; samfärdsmedel, resällskap, förväntningar – och de kommunala spörsmålen.

För de flesta var detta återvändarresor, andra satte för första gången sina fötter på Runö. Till den senare kategorin hörde naturligtvis barn och unga samt finlandssvenskan Marianne Blomqvist, professor i nordiska språk från Vasa i Finland. Hennes intresse för kulturen och runöområdet var glädjande och inspirerande. Roligt var det också att återse ungdomsvänner.

Runöresan 2000

Möten mellan optimister och pessimister

Av Meta Majlund från Västra Bergsgården på Runö

Vad ska hända med ön i Rigabukten som bara blir grönnare och grönnare?

Kommer vi att få se en golfbana och ett kasino på ön? Turismen kan komma att gynnas, enligt vad kommunfullmäktiges ordförande Rainer Koltz trodde. För närvarande beror mycket på den kommunalpolitiska utvecklingen.

Stormöte i skolhuset

Ett av våra mål blev stormötet i skolhuset. Av en medresenär fick jag höra att jag liknade en skolflicka försedd med anteckningsblock och penna just på väg till skolan. Stormötet leddes av Rainer Koltz. Aime Laur, lantmätare, m fl tjänstemän samt runösvenskarna och åretruntboende deltog. Mötet var tvåspråkigt och Leif Strömfelt tolkade.

Några av de frågor och problem som togs upp under mötets gång var: Skrot-röjning och bortforsling av det "ryska skräpet". Ansvarsfrågan för att överallt undanröja den rostiga metallskroten och kostnadsfördelningen diskuterades. Kommunen borde ta sitt ansvar, likaså borde alla boende vara med och dela

bördorna; kontroll införs och avgifter tas ut.

Försäljning av skrotet behövde göras, men att hitta köpare var inte det lättaste. En renhållningspolicy efterlystes. Husbockens härjningar var ett annat problem.

Skogen, markpriserna och nyttjanderätten tilldrog sig stort intresse särskilt från dem som redan påbörjat byggen, reparationer eller trädgårdsskötsel. Kan marken säljas och vilket pris betingar den? Svaret var ja och priset beror på överenskommelser mellan köpare och säljare. Marken kan dock endast säljas till estniska medborgare. Den som vill sälja bör kontakta lokalbefolkningen.

Avtal borde upprättas om arbeten och ersättningar mellan markägare, arrendatorer och hantverkare. En ny karta behövs och efterfrågades. Aime Laur svarade att den skulle vara klar inom ett år.

Snart är dags för många byggnadsarbeten och reparationer. Lämpligt vore att Runöborna gjorde storköp tillsammans av material, färg, fönsterglas m m.

SAVTLIGA FOTON: JAN LILLISGÅRD

Det blivande museet Korsgården på Runö sommaren 2000.

FOTO: JAN ULLISGÅRD

Eva Steffensson berättade om klädedräktens historia på Runö.

Inköpsställen finns i Kuressaare och båttransporter därifrån till Runö.

Hur det blir i framtiden återstår ju att se. Om/när Estland kommer med i EU kan man hoppas att förändringarna i stor skala blir lika lyckosamma som för Irland. Mötesdeltagarna tycktes bestå av både optimister och pessimister. Några uttryckte god framtidstro medan andra envist och surt höll blicken i backspegeln. Svar gavs inte på alla frågor och ganska många spörsmål remitterades till Runöföreningens höstmöte.

Studiebesök på Korsgården och visning av bröllopskläder

En dag besökte vi Korsgården, det blivande stora museet, vilket som bekant håller på att byggas. Den mycket intresserade gruppen guidades av den kunnige Bengt Ullisgård, född på Runö. Gården består nu av fyra hus. Mangårdsbyggnadens bredd är cirka 12 meter och längden cirka 50 meter. – Imponerande stor, tyckte en dam. Huset kunde ha stått på en storbondes ägor i Sverige.

– Huvudentrén ligger på husets kort-sida. Forstun/förstugan användes för matlagning, i rians jättestora ugn torkades säd och bakades bröd. I samma byggnad ligger också logen och ladan. Ladugården är ett friliggande hus. Ett

förrådshus så kallade spikar, med halm-tak som håller på att läggas, finns också. I sådana hade man säd och mjöl. I kläduset /sovhuset förvarades naturligtvis de många kläderna som runöborna använde, men där sov också unga kvinnor på somrarna. Hit kunde nattfriare komma, knacka på och kanske få komma in, berättade Bengt och gruppen log åt denna sedvänja.

En annan dag gjordes en visning av äldre runökläder på stora dockor. Eva Steffensson berättade initierat om klädedräktens historia. Hon visade också hur brud och brudgum kläddes i bröllopsutstyrsel. Allt detta blev mycket uppskattat.

Soligt och sorgligt

Många promenader och vandringar gjordes på ön; kanske gick de flesta till Limo, den skönaste av stränder. På Kuns samlades gruppen en underbar kväll vid en flammande brasa med korvgrillning och öl. I skymningen såg vi sälar på ganska långt håll och solen som syntes rulla över Rigabukten liknade en jätteapelsin innan den försvann bakom horisonten. Här blev vi ett vackert minne rikare. Utflykten kunde göras tack vare

en extra insats av främst Susanne och Leif Strömfelt. Söndagens högmässa, som hölls av kyrkoherde Harri Rein, med minnesord över den nyligen bortgångne Thomas Lorentz, väckte däremot sorg och saknad den vackra sommar-dagen.

Hur blev det?

Hur gick det med de stora förväntningarna? En del infriades, andra lades på is – igen. Maten på ”restaurangen” Priit Meritz var mycket vällagad och god. Men vi hade också gärna sett goda rökta flundror på menyn från Artur Algrens och andras fiskefångster.

Under resans gång gick tankarna ibland till tidigare medresenärer, ”absent friends” från när och fjärran. *Var blev ni av* alla entusiastiska seglare och flygburna med era framtidsplaner? Kom igen! Många äldre människor avstod från att resa. En direktresa med flyg skulle nog förändra detta faktum. På Runö vill de ju komma ut till sina kära, minnesrika platser men de orkar kanske inte längre vandra. Om turismen till och på ön utvecklas bör också möjligheten att ordna fler transportmedel åtgärdas. Det skulle glädja många. □

En vacker och trivsamt kväll vid Kuns strand med korvgrillning.

FOTO: JAN ULLISGÅRD

Rågöbröllop vid Aibolands museum

Här är alla vi som var med och gjorde bröllopsspelet möjligt den 4 augusti år 2000 på Aibolands museum i Hapsal.

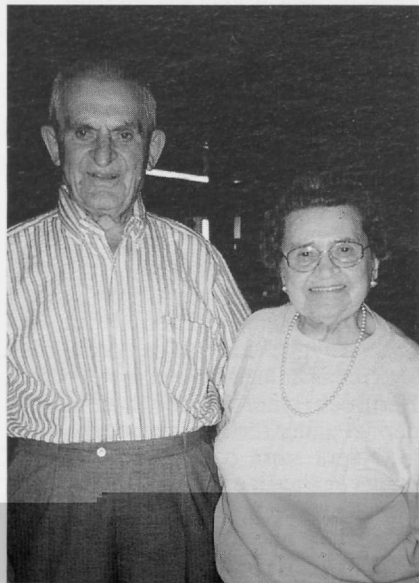
Estniska TV 2 och 3 var med och filmade på museets gård. En kort sekvens ur den scen där brudparet tackar brudens föräldrar för den goda uppfostran hon fått visades också på Aktuellt i Estland.

Herbert Stahl

FOTO: RINE OCH SOLBRITT BERTHOLM

Bland svenskbybor och deras ättlingar på prärien

John och Kristina Hoas i Meadows – ett par goda ambassadörer i Kanada för Gammalsvenskby.

Nels Malmas och hans systrar vid en flodbåt utanför Winnipeg. I bakgrunden en av stadens rysk-ortodoxa kyrkor.

Minnesstenen rest till minne av svenskbykolonins i Meadows 65-årsjubileum 1996. Till höger står Dan Malmas.

I juni reste min fru Ingrid och jag till Kanada. Efter ett upplevelserikt besök i Quebec så bar det av till Winnipeg i Manitoba lagom till midsommar. Vårt mål var framförallt den lilla kolonin med svenskbybor som finns där. 1931 grundade nio delägare (med sammanlagt elva familjer) ett kollektivt odlat storjordbruk på prärien i Meadows 20 km väster om Winnipeg. År 1953 delade delägarna upp den stora farmen i nio delar om 420 acres vardera. Idag är det bara John Hoas son Alfred och en familj Norberg som kvarstår som egentliga jordbrukare i Meadows. Övriga svenskbybor och deras ättlingar finns utspridda runt Winnipeg och övriga Kanada.

Vi hade förmånen att få träffa John (f 1913) och Kristina (f Malmas 1912) Hoas, Nels och Janet Malmas och många av de övriga svenskbyborna och deras ättlingar. Nels och Janets son Dan och hans hustru Fern var våra gästfria värdar under ett antal minnesrika dagar. Förutom att få se Winnipeg med omnejd, så hade vi nöjet att delta i en fest för John och Kristinas en sonson och hans blivande fru. Söndagen den 25 juni samlades ett 50/60-tal svenskbybor och deras ättlingar bland andra Johannes och Barbro Knutas i en hembygdsgård i samhället Rosser (ca 5 km närmare

Kära församlingsmedlemmar!

Ur Svenska S:t Mikael's församlingsblad. Nr 13/14 maj 2000

När jag nu för första gången har möjlighet att på detta sätt skriva till er som kyrkoherde, så vill jag börja med att uttrycka min tacksamhet över det förtroende ni visat mig genom att enhälligt välja mig till er församlingsherde. Det är min bön, som jag hoppas ni också gärna gör till er egen, att Herren skall ge mig den vishet och kraft som behövs i kommande uppgifter. En del av er har jag redan haft förmånen att börja lära känna och när det gäller övriga hoppas jag att det inte skall dröja så länge innan vi har möjlighet att bekanta oss med varandra.

Till dess bara några ord om min väg till kyrkoherdetjänsten i Svenska S:t Mikael's församlingen i Tallinn. Estland har alltid intresserat mig både genom den gemensamma historien och genom det tragiska öde som drabbade landet under och efter andra världskriget. De mer påtagliga estlandskontakterna inleddes i och med att min hemförsamling Uddevalla fick Jöhvi som vänförsamling, vilket i sin tur resulterat i ömsesidiga besök och så småningom gjorde jag också ett års praktik där. Efter genomgången prästseminarium och prästvigning i Göteborgs domkyrka kunde jag sedan återvända för att tjäna samma församling under två år som komminister, varefter jag tillträdde tjänsten i Göteborgs S:t Pauli församling där jag också haft förmånen att verka i två år, när jag i juni månad flyttar till Tallinn.

Beslutet att kandidera till kyrkoherde var på intet sätt enkelt, då jag från första början har trivts mycket bra i Göteborg, men efter mycken bön och

funderande kom jag fram till att det ändå var rätt att lämna in min papper och på det sättet lägga det hela i Guds händer, så att han fick styra det efter sitt allvissa råd. När det hela sedan blev klart växte det också fram alltmer av glädje och tacksamhet inför de uppgifter som jag nu får gå in i.

Kyrkan har nu utvändigt blivit så gott som färdigrenoverad genom framförallt den svenska regeringens välvilliga bistånd och kyrkorummet har även

det blivit iordningställt och står nu tomt och väntande på altare, predikstol och dopfont, men framförallt på de människor för vilka kyrkan är byggd. För hur viktigt det yttre än är och hur stor tacksamhet vi än känner över att vi genom mångas arbete och gåvor kan få se vår kyrka på nytt framträda i sin forntida glans, så får ändå det yttre aldrig bli huvudsaken, utan det gäller att som det heter i en känd psalm, att söka av hjärtat det ovantill är och aldrig sin Frälsare glömma. Det är ju också för möte med Honom i ord och sakrament som vi behöver vår kyrka så att det inom en inte alltför avlägsen framtid kunde få vara möjligt att varje söndag samlas till gudstjänst vid samma tid och på samma plats som redan har fått vara en mötesplats mellan himmel och jord för mångtaliga generationer estlandssvenskar och andra.

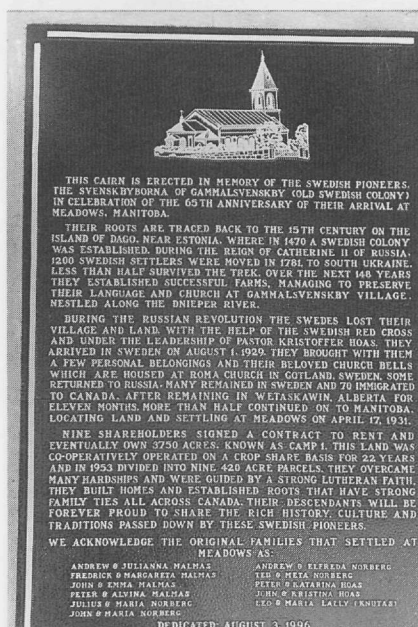
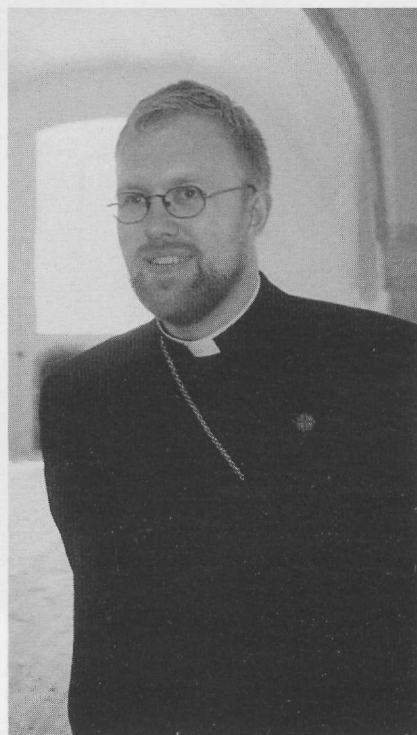
Har församlingslivet så fått denna sin fast grundstruktur kan vi också i trygg förvisning på Herrens fortsatta bistånd bygga vidare på den goda grund som redan är lagd i trohet mot Kyrkans Herre och i lyhördhet inför hans ledning när det gäller församlingens arbete.

Några stora och revolutionerande planer har jag inte, utan är istället av den fasta förvisningen att verkligt församlingsarbete inte är något som en person tänker ut och sedan genomför, utan det är istället något som växer fram gemensamt bön och i gemensamt arbete, så låt oss inte förtrötta i vare sig det ena eller det andra. Inte i egen kraft, utom som aposteln Paulus skrev till Galaterna, göra det i förlitande på Honom, som förmår göra mer, ja, långt mer än vi kan bedja och tänka, efter den kraft som är verksam i oss. Honom tillhör äran i församlingen och i Kristus Jesus alla släkten igenom i evigheternas evighets, amen.

Med vädjan om allas förböner och med önska om Guds välsignelse till er alla.

Patrik Göransson

FOTO: MARGIT ROSEN NORLIN

Forts fr föreg sida

Winnipeg). Ett mycket lyckat knytkalas till lunch med svenska förtecken vad gäller maten anordnades och sedan hade undertecknad nöjet att få hålla ett föredrag om de nya rönen vad gäller forskningen om svenskbybornas historia. Många var uppenbart intresserade och flera ville titta på visumfotografierna från 1929 och andra bilder samt diskutera och köpa böcker efteråt. Böckerna räckte inte riktigt till, så det var tur att Kjell Kotz och Lennart Martis från Gotland kunde resa över och ta med fler böcker ett par veckor senare.

Glädjande var att så många unga deltog i samlingen. John och Kristina Hoas, Nels Malmas och flera andra i den äldre generationen talar fortfarande

Minnesstenen med sin bild av kyrkan i Gammalsvenskby och den engelska texten.

den gamla Dagödialekten, annars är sämre beställt med kunskaperna i svenska bland de yngre. Det var inte möjligt att hålla ett föredrag på annat språk än engelska. Flera av de yngre är mycket måna om att hålla kontakt med Sverige och svenskbyättlingar här. Skicka ett meddelande per e-post till till exempel Dan Malmas på adressen swede@ilos.net – så kan han säkert förmedla kontakten till andra i den yngre generationen kanadensare med rötterna i Gammalsvenskby. Jag önskar att det vore fler förunnat att få besöka Winnipeg och Meadows, framförallt medan de äldre fortfarande är i livet. Lite påminner allt den flacka prärien i Manitoba om den ukrainska stäppen och även här finns det rysslandstyska och ukrainska grupper som grannar. Den som företar en resa har alltid något att berätta... För Kustbon på prärien:

Jörgen Hedman

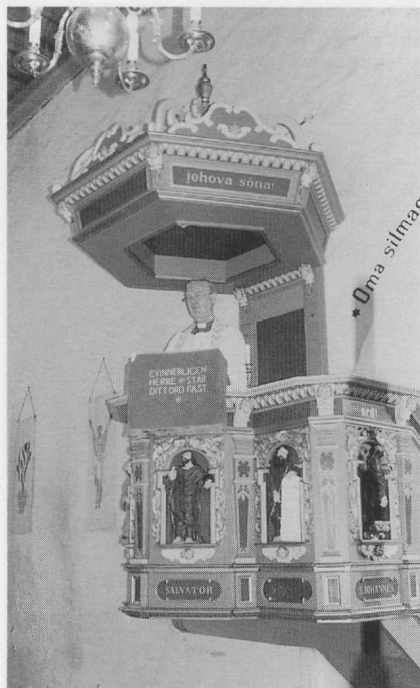
Tioårsjubileet av Ormsö kyrkas återinvigning firades under medverkan av 14 biskopar och präster från Estland, Sverige, Finland och Tyskland på S:t Olofsdagen den 29 juli. I mitten Estlands president Lennart Meri och Sveriges ambassadör Elisabet Borsiin Bonnier. Näst längst till höger kommundirektör Ants Varblane.

Olofsdagen 2000 på Ormsö

Det har i år gått tio år sedan Ormsö kyrka kunde återinvigas efter restaureringen den 29 juli 1990. Många av dem som var med då hade hörsammat inbjudan och jubileumsfirandet fick med all rätt karaktären av både tillbakablickande och framtidstro.

Text och foto: Margareta Hammerman

Stockholms biskop emeritus Henrik Svenungsson i predikstolen i Ormsö kyrka.

Firandet av Olofsdagen inleddes sent på fredagskvällen med en kort andakt i kyrkan. Inför en nästan fullsatt kyrka talade pastor Elisabeth Hedfors, född Westerberg från Kampes i Kärslätt, om tidevarv som försvunnit och tidevarv som komma, om släkten som följer släktens gång. Efter välsignelsen fick alla ett ljus i sin hand, psalmen "Härlig är jorden" stämades upp, stora kyrkporten slogs upp och där ute i mörka natten var hela vägen ner till gravgården ljussatt med levande ljus. När alla kommit fram till gravgården stämde vi upp i psalmen "Blott en dag ett ögonblick i sänder" och därefter satte vi våra ljus på någon anhörigs grav om den fanns kvar, om inte satte vi det på någon annans. Det blev en mäktig upplevelse och många kände stor samhörighet med de sina som finns i livet, med dem som för länge sedan har lämnat oss och med både gamla och nya Ormsövänner.

Tänk att det redan har gått tio år sedan Ormsö S:t Olofs kyrka återinvigdes. Besökare från Sverige, Finland, Danmark, Tyskland och Estland fanns på plats liksom Estlands förre ärkebiskop Kuno Pajula och Stockholms

förre biskop Henrik Svenungsson som båda var med när kyrkan återinvigdes 1990. Nuvarande ärkebiskopen Jaan Kiivit, biskopar från Tyskland, Hapsals och Ormsös prost Tiit Salumäe, kyrkoherde Lars Frisk från Djurö samt Estlands president Lennart Meri och Sveriges ambassadör i Estland Elisabet Borsiin Bonnier hedrade Olofsdagen med sin närvaro. Prosten Tiit Salumäe och hans dotter Lydia hade sammanställt ett programblad med gudstjänstordningen, där alla texter som lästes upp var översatta till estniska eller svenska för att minska på tidsåtgången vid tolkning. Dessutom hade man organiserat hela högmässan alldeles utmärkt och fastän det var fjorton olika präster och fyra "vanliga" personer som officierade vid högmässan där alla läste en bit ur söndagens texter på sitt lands språk och med fyra stationer för nattvarden tog det inte längre tid än det brukar göra. Vi fick höra konsertmästare Görran Mäele spela fiol, Ormsö lilla kyrkokör och Djurö kyrkokör, som rest hit med så gott som hela kören, sjunga så vackert och tillförde högmässan en feststämning utöver det vanliga.

Stockholms förre biskop, Henrik Svenungsson som predikade på sin sjätte Olofsdag i Ormsö S:t Olofs kyrka, åter speglade i sin predikan hur det var då, för tio år sedan om känslorna och om Elin Ahlbergs fantastiska gärning som motor och inspirationskälla för alla som den gången misströstad och sa att det inte skulle gå att återuppbygga kyrkan. Det var heller inte många som då trodde

att de skulle få återkomma till sin eller sina förfäders hembygd, Estland var ju inte fritt 1990 – det skulle dröja ännu något år.

Efter högmässan bjöd Djurö församling som är vänförsamling i Sverige, på lunch på kyrkbacken för "hög som låg" och alla tycktes trivas. Kommunen hade ordnat med att bänkar och bord hade snickrats och vildsvin skjutits och Melis Targamaa hade tillagat en fantastisk god vildsvinssoppa med Ellen Järvs bistånd. Den serverades med surlimpa och efteråt fick vi kaffe med russinkaka, närmare 300 personer blev utspisade.

Vid lunchen fick man möjlighet att byta ett ord med presidenten, ambassadören, kommundirektören eller någon annan man inte hade pratat med förut. Soppan räckte till alla även om inte tallrikarna gjorde det. Vi som kom sist fick soppan serverad i plastmugg, men det gjorde ingenting för soppan var utsökt.

Efter lunchen hölls högtidstal och minnesljus delades ut till de mest förtjänta personerna under den här tioårsperioden. Sven Salin överlämnade en gåva till kyrkan, ett antependium med ett solkors på vitt siden tillverkat av textildesigner Marianne Huotari från

Finland. Kyrkofondens gåva till kyrkans tioårsjubileum var två stora gigantljus, passande till de två stora golvljusstakarna som skänktes till återinvigningen 1990. Fonden skänkte gåvoljusen och framtagningen av ett antal minnesljus till försäljning. Intäkterna från ljusförsäljningen gick oavkortat till församlingshemmet.

Firandet av Olofsdagen fortsatte på olika håll under dagen. Egil Hamnholm och Lars Lindström visade kvarnen i Rälby, där även Estlands president fick en lektion i hur en ormsökvarn såg ut och hur man mal mjöl i en sådan. Vid OHF:s nyinköpta hembygdsgård i Sviby hade Maria Gilbert, Kerstin Hammarin, Harald Mickelin och Sven Svärd ordnat med kaffe och förevisning av husen. Man hade möjlighet att gå in och se hur det kunde se ut i ett gammalt ormsöhem. Många kände igen i sig och en spontan kommentar var "Det var så här det var Nu känner jag igen mig".

Några av oss guidade presidenten och hans gäster runt i Rumpo efter önskemålet om att få se en den bäst bevarade typiska ormsöbyn. Vid tacktalet tidigare på kyrkbacken berättade Lenart Meri att han som barn vid ett flertal tillfällen hade besökt Ormsö med sin mamma för att hälsa på släktingar och att han under den sovjetiska tiden aldrig hade kunnat återkomma till ön. Nu var han glad att han åter hade fått möjligheten och kände sig mycket välkommen.

S:t Olofsdagens avslutades med sång och musik på festplatsen under ledning av Ain Sarv. Djurökören medverkade och det blev även mannekänguppvisning. Sen var det tid för alla som skulle med den extrainsatta färjan att ge sig iväg till Sviby. Vi andra som stannade kvar kunde avsluta kvällen med att lyssna till Jaak Johanson och Sofia Jons vars uppträdande blev alltför kort på grund av krånglande högtalare och stökig publik som ville hjälpa till att sjunga. Vid brasan som hade tänts underhöll Ain Sarv oss med några av sina små visor. Framåt midnatt blev myggen alltför påträngande och vi sade godnatt till varandra och vandrade hemåt. □

Överst: Presidenten och Sveriges ambassadör hälsar på några av de gästande dignitärerna.

T v: Elisabeth Hedfors håller kvällsandakt tolkad av Ain Sarv. Nedan t v: Presidenten har just tagit emot sitt ljus, som delades ut till minne av 10-årsjubileet ur SOV:s och Kyrkofondens ordförande Sven Salins hand till medverkande gäster.

Nedan t h: Vid OHF:s nyinköpta hembygdsgård i Sviby hade Maria Gilbert, Kerstin Hammarin, Harald Mickelin och Sven Svärd ordnat med kaffe och förevisning av husen.

Gamla sägner från Odensholm med nutida tillägg

Av Tiina Peil

Öar vid horisonten har inspirerat kustbor och sjömän i generationer. I synnerhet gäller detta när det handlar om en ensam backe kringfluten av det vida havet som Odensholm. Namnet på denna ö är mytomspunnet och ett flertal platser har fått namn med djup förankring i historia och mytologi. Fortida historiska handlingar och händelser har överlevt i sagor och som traditionsuppgifter till våra dagar även om miljön har förändrats enormt.

Det är inte bara kulturlandskapet på ön som har förändrats, även naturförhållandena - vegetation och kustlinje - är i ständig förvandling. Så var det under odensholmsbornas långa tid på ön, liksom idag. Innan de gamla namnen helt försvinner ur bruk, har förvaltningen av Naturvårdsområdet i Västra Estlands skärgård startat ett projekt för att komplettera en karta för vandrare, baserad på dagens landskapsbild men utrustad med gamla namn på igenkännbara topografiska objekt men också på bebyggelsehistoriskt viktiga platser och öbornas 'täskmärken' som spårlost har försvunnit. Bygghistorien och dess speglingar i landskapet i form av ortnamnen är värda en egen genomgång och har redan i viss mån presenterats

(Peil 1999), här vill jag återuppliva några sägner från ön som har blivit ett populärt utflyktsmål igen efter femtio år i total tystnad och isolering.

Namnet Odensholm som Julius Brus, en av öns fiskare och sagesmän, uppgav till Nils Tiberger att ön *rät å slet hätt* (SOFI 22387: 2), kan vara äldre än bosättningen på ön och även på det närbelägna estniska kustområdet. Namnet härstammar troligen från sjöfarande under folkvandringstid eller äldre vikingatid (Lagman 1955:95). Flertalet estlandssvenskar kallade ön för *Hålmen* förutom ormsöborna som sa *Osshålm* och odensholmsborna själva, som mest använde namnet *Backan*, ibland även *Hålmen*. Däremot rådde det ingen tvekan bland estlandssvenskarna

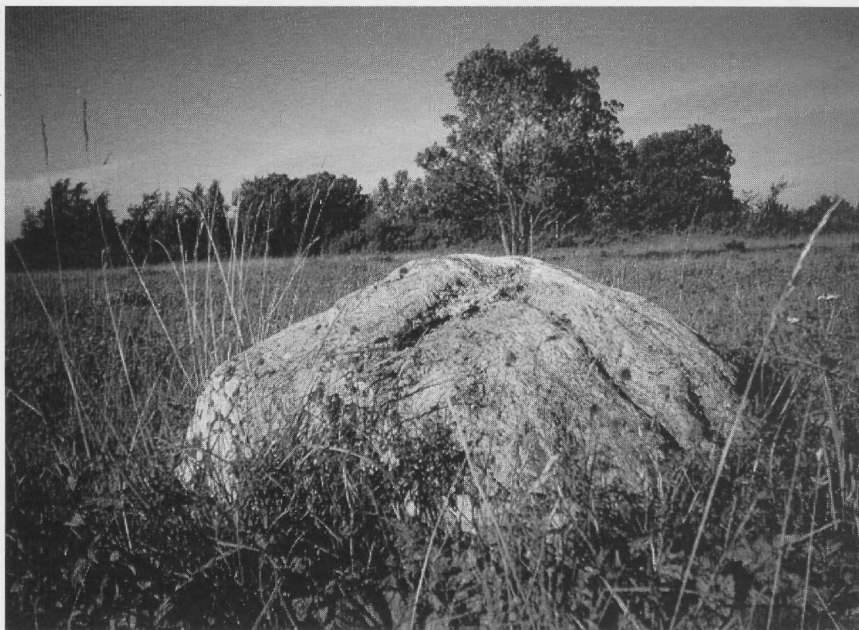
om att namnet hade anknytning till den fornnordiske guden Oden och var *såkat fåe från han tien, tå Guden Oden var opa Backan* (SOFI 22387:3). Edvin Lagman (1955:89) ger en mera litterär tolkning av denna sägen. Enligt hans version skall Oden en gång ha tömt sanden ur sin sko utanför Spithamns udde, och denna sand är Odensholm.

Det är möjligt att sjöfarande krigare och handelsmän offrade åt Oden på ön i det stormiga inloppet till Finska viken innan de kom till främmande och ofta fientliga områden i öster. Ön kan ha använts som bas, men även sjörövare skulle ha kunnat uppehålla sig där. I senare tid, var det öborna som fick skydda sig mot deras anfall. Namnet *Kaparrve* kan visa på ett ställe där pirater hade stigit i land (Lagman 1955: 89) och öborna fick försvara sig med att slå pannor ihop och därmed skrämman iväg rövare (*Odensholmsfoton*). Denna historia är en intressant variation på sägner om fientliga soldaternas attacker mot byfolk på olika håll i Estland under Nordiska kriget.

Om det var Oden själv eller sjömän som verkade på Holmen, får vi aldrig någon klarhet i, men utan tvekan fanns det flertal platser där om vilka berättades historier om denna gud. *Odensstain* var en kilometer åt sydost från *Bien* och några hundra steg bakom *Kapple*. Det finns flertal berättelser om, och förklaringar till varför stenen hade fått namn efter Oden. På 1930-talet sa holmborna själva att Oden en gång i tiden hade gått på Odensholm med stora steg från *Bien*, trampat på stenen för att sedan fortsätta från *Skallskåtan* mot fastlandet för att bygga en bro (broveg) men att han kom aldrig längre än stenen, *sås blai trave ätt* *ståand - å nö hütte Odens stain å Odens trave* (enligt Julius Brus, SOFI 22387:4). Det växte inget gräs i *Odens trave* (fotspår) och det sägs att Odens fot var så het att den brände bort torven för alltid. En mera realistisk förklaring var att öns boskap och hästar tyckte om att stå under och gnida sig mot den lutande stenen och därigenom trampade bort växtligheten (Brus 1945: 4). Julius Brus berättar också att det skulle ha funnits ytterligare en sten, som hade djupa streck vilka skulle vara Odens (tån)skrift.

Bara några mindre stenblock finns kvar på Odensholm. Stenen med intressanta streck finns på Enge bakom Kapple. Kan Odensstain ha liknat denna sten?

FOTO: TIINA PEIL, AUGUSTI 2000

En annan tolkning var att stenen var densamma och att den var Odens gravsten. Carl Russwurm ritade av strecken (1855: Bil 8) men konstaterade att det inte gick att tolka dem på något vettigt sätt. Han lade fram en annan tolkning som har tagits upp på Estlines sjökort idag. Russwurm pekar på en sänka bredvid en upphöjd sten på ön, där det hade funnits en gyllene kedja och där guden med hela sin skatt skulle ligga begravd (1855: 133). Skriften (eller stenen, ifall det hade funnits fler) försvann redan i början på 1900-talet och andra besökare har inte lyckats bekräfta Russwurms uppgifter. Ett stenblock med intressanta streck fann jag dock i *Enge* bakom *Kapelle*. Odensstain sprängdes och användes av sovjetmilitären för deras befästningsbyggen 1940; det gick inte heller att hitta gropen denna sommar. Området öster om *Kapelle* bjuder dock fortfarande på fina naturupplevelser och spännande stunder.

Även tolkningen av önamnet till 'öde holm' var populär bland odensholmsborna, som gillade tanken på att deras förfäder skulle varit de första på en tidigare obebodd plats, tio släktled tillbaka. De räknade sina förfäder enligt kyrkoböckerna som finns bevarade för

Nuckö socken (dit Odensholm hör) från 1600-talets mitt. Denna uppgift har återupplivats på de minnesstenar över öns sju familjer, som i början på 1990-talet rests på den gamla gravgården vid kapellruinen och sålunda givit upphov till en ny legend. Det hade bött svenskar på Odensholm tidigare, vilket dokument från förra hälften av 1400-talet visar. Det är dock knappast möjligt att bevisa deras släktskap med de sju familjerna som bodde på ön under de senaste århundradena eller med de ytterligare två-tre familjer som fanns där på 1600-talet och vars namn återfinns i en del namn på platser runt byn. De uppgifter som finns i olika arkiv är alltför inkompleta. Dessutom har pesten härjat på Odensholm vid ett flertal tillfällen och nästan alla i byn dog både i början av 1600- och 1700-talen. Berättelser om pesten och övergivna gårdar är vanliga i Estland och saknas inte heller från Odensholm. Så skulle det ha funnits tio gårdar på Holmen en gång i tiden - förutom de sju som förstördes under andra världskriget (Ärkors, Marks, Nibondas, Grais, Brus, Niggors och Stavas) även Hinntas, Petes och Kröpas. Vid 1800-talets mitt fick Odensholm en annorlunda symbol. Det var

galjonsfiguren ifrån skeppet *Martin Luther*, som sattes upp på gravgårdens stiglucka. Skeppet hade förlit i de farliga farvattnen i närheten av ön.

En annan intressant och öppen fråga är när och hur holmborna fick sina familjenamn som var desamma som gårdsnamnen. I kyrkoböckerna från 1600-talet och även från 1700-talets början noteras alla födselar och dödsfall på samma sätt som i Sverige, med patronymikon; det vill säga Adam Staffansson fick en son Staffan som senare kallas för Staffan Adamsson och hans son i sin tur hette Adam. Alla bodde på Odensholm eller enligt kyrkoböckerna men några gårdsnamn ges ej (EAA: f.3169 n.1 s.1-3).

Senare gavs dessa gårdsnamn till olika landskapsobjekt på ön. Mest fick backar och kärr namn efter åkerlappar i närheten till dem, så fanns det *Brussvékärre* och *Nibondas backan*, samt *Ärkors backan* och *Marks Nordabackan*, men även personer som hade

Byfolk med gäster vid Kapelle omkring år 1939. Martin Luther vakar än över Holmen och holmborna. Nordiska Museets fotosamlingar 353 A.n., fotograf okänd.

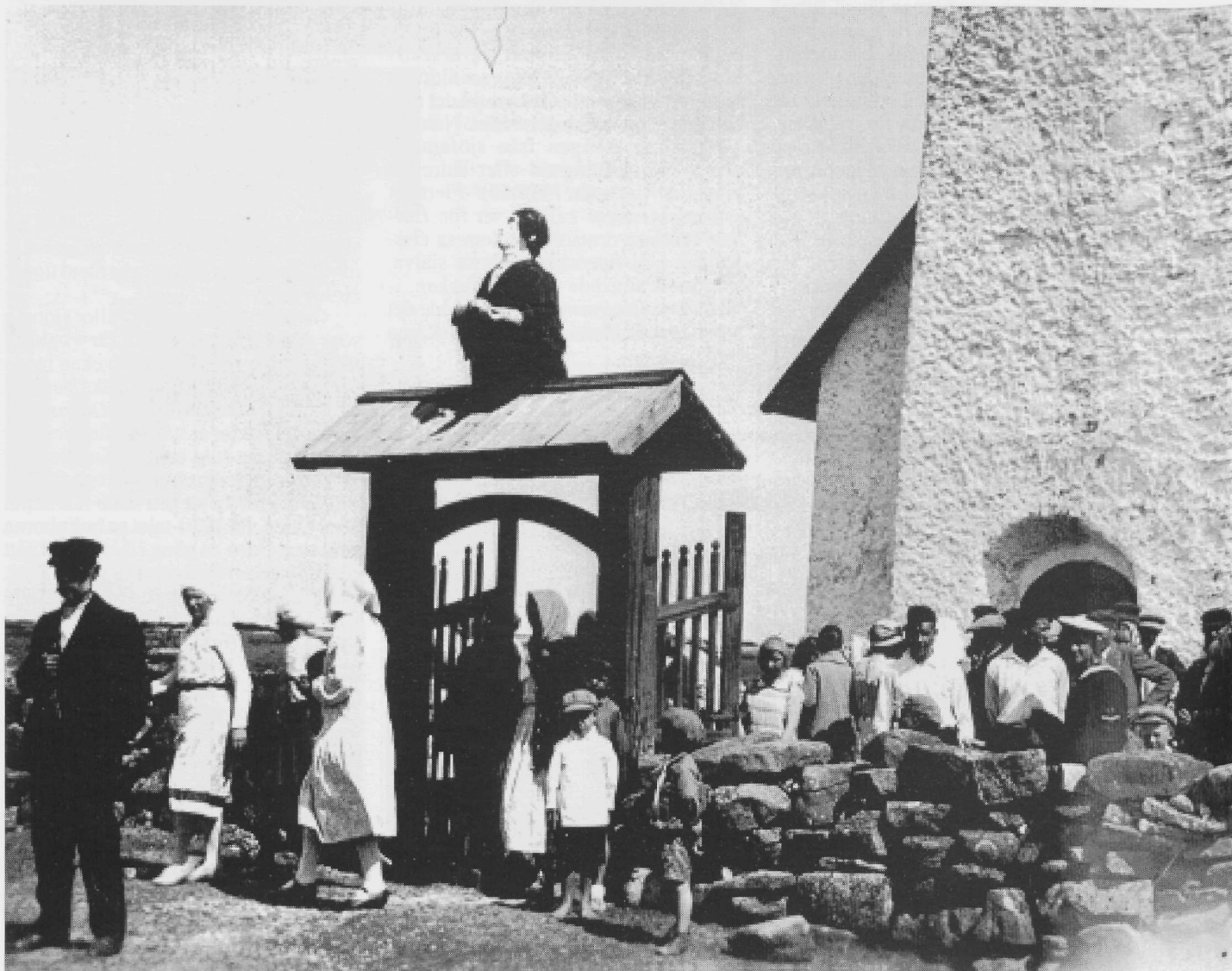

FOTO: TIINA PEIL, AUGUSTI 2000.

Stenkrös i bakgrunden med två små buskliknande askar där Adam och Eva en gång stod. Lihlnäskärre i förgrunden.

verkat på ön fick ge sina namn till platser. Framförallt var det skollärare, men även andra främmande såsom Josep Leemann, öns siste private markägare, som fick något objekt i landskapet uppkallat efter sig. Så fanns det *Nimans vall*, där den förste läraren (Johan Nymann) hade slagit gräs, och *Dahls gate*, där man litet senare hittades en bra fiskeplats för torsk. Leemann hade gått bakom ryggen på holmborna och snappat upp ön för dem under friköpsperio-

den, därför var förhållandena mellan dem inte de bästa och hans gate var ett hål bakom *Kappolkärre* där han hade låtit bryta kalksten på försök för att starta verksamhet i större skala senare. Det blev inget av med den industriella produktionen, men hålet påminde alla om främlingarnas dumhet. De begrep inte riktigt hur saker och ting ordnades på Odensholm. Man var mera generös mot familjemedlemmar, men även deras agerande speglades i ortnamnen. I synnerhet fanns det flera stenar som bär namn efter öfamiljerna med anknytning till fiske och sjöfart såsom *Marksas stain* vid *Näsgronden* och *Brusstain* vid *Hinsgronne*. Om familjerna tyckte om att fiska där eller om det hade det hänt något missöde där, vet man inte längre att berätta, men dessa stenar har fått stå kvar i havet i motsats till många på själva ön som sprängdes i luften av Röda arméns soldater.

Lika viktiga som stenblocken var enstaka träd, vilka var så sällsynta att även de hade egna namn. Större skog fanns det inte på ön även om man trodde att det hade funnits förr i tiden. Skogen hade enligt traditionen brunnit ner tre gånger (Hagar 1948:6) eller så hade polacker, danskar och svenskar bränt skogen (Russwurm 1855). De flesta träd i *Bien* fick sina namn från gårdar på vilkas tomt de växte eller från andra byggnader på Odensholm. Det fanns

Måjaksåskjana och *Rönnja vid Kapplet* och *Stenkrösåskjana*. De två sistnämnda stora askarna växte på *Stenkrös* och hade även mera fantasifulle namn: De kallades för *Adam*, den som var äldre och större, samt *Eva*. Deras barn och barnbarn växer nu utspridda över hela Odensholm och gömmer spåren av de gamla 'holmboa' och hjälper att läka såren från andra världskriget. Nya och nygamla samt urgamla sägner berättas till unga generationer upptäcktsresenärer och på så sätt är Odensholm fortfarande en levande och spännande trakt. □

Källor:

Brus J. 1945: Vinterfiske. Ett brev till Nordiska Museet. 28.01.1945, NM, Estlandssvenskt material 29226, 2s.

Brus J. 1961: Gamla sägner, Språk och Folkminnesinstitutets Arkiv (SOFI), Uppsala 22387, 5s.

Hagar H. 1948: Topografi: terrängförhållanden, åkrar, ängar. NM, Estlandssvenskt material 40017, 20s.

Kyrk böcker, Nuckö socken, St Katarina kyrka 1662-1746, Est. Hist. Arkiv f.3169 n.1 s.1-3

Lagman E. 1955: Odensholm: en ortnamnsundersökning. Ann. Soc. Litt. Est. in Suecia 2: 88-97

Odensholmsfoton av Sven Rabe (1926) med text av Julius Brus (1964), SOFI 25667

Peil T. 1999: Settlement history and cultural landscapes on Osmussaar. Estonia Maritima 4: 5-38

Russwurm C. 1855: Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands und auf Runö, vol.1-2. I. Kelchen, Reval

FOTO: TIINA PEIL, AUGUSTI 2000.

Kappolgården idag.

Kiek in de K ok och Mikaelkyrkan sett nerifr an Harjugatan.

S:t Mikaelkyrkan i Reval  r renoverad och återlämnad till församlingen. Renoveringen har givit många fakta om den snart 500  r gamla byggnaden, men även givit upphov till nya spännande frågor.

Estlandssvenskar som varit över i Estland i sommar har säkert beundrat den gamla kyrkobyggnaden på Riddargatan. Nu ser huset inte ut att huka sig lika mycket nedanför Kiek in de K ok och stadsmuren mot " vre staden". Fasaden  r nyputsad och taket  r nylagt. I förra numret av Kustbon beskrev Héléne Hanes på Riksantikvarieämbetet hur renoveringsarbetet gick till och varför man valde att renovera till det utseende som kyrkan nu har återfått. Man följde den äldsta ritningen som är

Svenska kyrkan i Reval flaggar både estniskt och svenskt.

Spännande frågor kvar efter kyrkorenoveringen

från slutet 1797 och den beskriver det utseende kyrkan fick efter branden 1770.

Mycket kortfattat kan kyrkobyggnadens historia beskrivas så här: Huset byggdes 1526-31 för att användas som fattigsjukhus med namnet Nya Johannesospitalet. Kanske var den norra delen – där idag entrén och f rsamlingsexpeditionen ligger – ett äldre k ppmannahus. När så fattigsjukhuset byggdes fick det en internationell planl s-

ning med en hall i det äldre (?) huset och sedan en anslutande sal. I "kontorshuset" fanns då Revals största mantel-skorsten (invändigt mer än fem meter bred) och d rinnan ett öppet k k dit patienterna kom för att hämta sin mat. Skorstenen vilade på kraftiga fyrkantiga stenposter, som fortfarande kan ses inmurade i trapphusets och foaj ns mellanväggar. Eftersom församlingen inte behövde något k k sattes det in mellanväggar på 1720-talet. "Kyrksalen" inrymde de sjukas s ngas. De förvarade sina personliga ägodelar i de v ggnischer, som fortfarande finns kvar. I salen fanns också altare och kansli. Salens utseende med takvalv och nischer  r sig ganska likt från 1530-talet nu när mellanväggen tagits bort igen. Huset byggdes ursprungligen i kalksten, men tegelstenar till exempel runt fönstren avslöjar att huset byggts om. Huset värmdes upp med varmluftskanaler, så kallade hypokauster. Värmen kom från eldstad i källaren. 1577 träffades taket av en kanonkula under stadens bel gning och antändes. 1607 brann hela taket och hallen ner. I slutet av 1600-talet inreddes ett spinneri på huvudbyggnadens vind. Att arbeta på ett spinneri var en lämplig och vanlig sysselsättning på ett sjukhus så att patienterna kunde tjäna in pengar till driften. Under en period har det funnits fyra små fönster i övervåningen, men de fylldes igen senare.

Det är oklart när byggnaden fick sin barockfasad mot Riddargatan med den enkla horisontalkarnisen (list) en meter under takfoten som tillsammans med lodräta lisener bildar fyrkantiga fält. Det är mycket sannolikt att huvudingången har utvidgats vid något tillfälle. Arkeologen Villu Kadakas från ett av de företag som arbetat med renoveringen skriver i senaste församlingsbladet att den här fasadutformningen gjordes un-

der sjukhustiden i slutet av 1600-talet samtidigt som huset fick en  verv ning, vilken inreddes som spinneri. Héléne Hanes och Cecilia Panztar  r mer osäkra om dateringen av fasaden. Den kan ha ägt rum så sent som n r huset gjordes om till kyrka och det skulle förklara f rdr jningen mellan flytt och invigning. Man vet att kyrkf nstren har utvidgats någon gång och det kan ha gjorts efter 1726 för att få in mer ljus i salen (en vanlig åtgärd på 1600- och 1700-talen i Sverige) och då kanske även entrén mot Riddargatan utvidgades.

1726 börjar den svenska församlingen att använda sjukhuset som kyrka men kyrkan invigdes formellt först på Mikaelsdagen 1733. Bakgrunden var att den svenska församlingen blivit hemlös 1716. Då togs kyrkan i S:t Mikaelsklostret i norra delen av staden över av den ryska garnisonen. Där hade svenskarna firat gudstjänst sedan reformationen och därifrån kommer församlingens namn. Den svenska församlingen gjorde inga större förändringar av den stora salen vid inflyttningen och det är just därför som S:t Mikaelkyrkan  r så värdefull från ett arkitekturhistoriskt synsätt. Det finns inga lika välbevarade så kallade helgeandshus kvar i Nordeuropa, trots att det fanns sådana institutioner i de flesta större st der. (Tänk på Helgeandsholmen i Stockholm, där ett liknande hus fanns!)

Efter en brand 1770 – den värsta under byggnadens historia – fick huset sitt nuvarande valmade tak (takfall även på husets kortsidor), men vindsvåningen återuppbyggdes inte. Några rester av spinneriet har inte återfunnits, det känner man bara till från skriftliga källor. På 1700-talet kunde det gå vilt till uppe på vinden, hävdar Villu Kadakas. I senaste församlingsbladet beskriver han vad man hittat  ruppe: bitar av glaspokaler, lerkannor, delar av lerpipor, ett trasigt svärd och en handfull ryska kopeker. Någon större utgrävning av br ten ovanpå kyrksalens takvalv har dock inte gjorts och man vet därför inte exakt när den hamnade där, men troligen var det efter branden 1770, som borde ha "gjort rent hus" på vindsvåningen eller i alla fall täckt allt som fanns där med sot.

1944 stängdes kyrkan och  r 1949 förvandlades byggnaden till träningslokaler åt idrottsklubben 1949. Inga större ombyggnader gjordes under

Forts på s 21

SVENSKBY SIDAN

Den 1 augusti firades den 71:a Svenskybydagen i Roma på Gotland med traditionell gudstjänst i Roma kyrka, följt av det påföljande årsmötet för Föreningen Svenska byborna. Föreningen har haft ett framgångsrikt år under ledningen av sin nya ordförande Birgitta Utas från Visby. Ekonomin är god och Föreningen har tagit ett stort ansvar för hjälparbete i Ukraina.

Dagöresa

I augusti gjorde Svenska bykören en resa till Dagö med flyg från Gotland. Vi hoppas på att få höra mer om denna resa senare.

Besök från Zmiyivka

I slutet av augusti kom Christina Sturén och hennes svenskelever från Zmiyivka (Gammalsvenskyby och de före detta tyska grannbyarna) på besök till Gotland och fastlandet.

Även detta besök hoppas vi kunna återkomma till senare i Kustbon.

En liten påminnelse

Glöm inte den andra advent och svenskybybornas samling i Hagabergs kapell i Östertälje. Gudstjänsten äger rum klockan 11 och sedan följer en samling i folkhögskolans samlingslokal intill.

Svenskläraren Christina Sturén från Ukraina ger en hälsning.

Anna Jansson (Knutas, f. Burghart 1914) som är pigg och vital, kom till Sverige 1945.

Svenskybykören under ledning av Eivor Buskas sjunger.

Ödmjuk president hälsade på stolt kvarnbyggare.

När Ormsö kyrkofond firade tioårsminnet av S:t Olais återinvigning den 29 juli så var Estlands president, Lennart Meri också inbjuden. Trots tidspressat program kom presidenten med

Fr v Sven Salin, Lars A Lindström och Estlands president framför kvarnen.

sitt närmaste följe till Rälby där den av Egil Hamnholm tillverkade väderkvarnen står som första blickfång när man kommer från Hullohållet. Detta är mig veterligt det första större projekt som rönt enbart positivt gillande både bland gamla ormsöbor och nuvarande befolkning. Tack vare en videofilm som estnisk TV-1 gjorde förra sommaren och som visades i hela Norden och på Internet så har vårt projekt blivit vida berömt. Skolklasser från hela Estland har bokat in resor till Ormsö för att beskåda underverket. För ett underverk är det att en enda person strängt taget ensam och på egen bekostnad tillverkat en fullskalig väderkvarn som fungerar.

Efter ett kort välkomsttal och presentation av gäster och OHF:s projekt på estniska och svenska av undertecknad, kom president Lennart Meri spontant fram till Egil Hamnholm, som stod bakom "koinstärten" och skakade hand med honom. Heder åt en sådan president! Därefter kom presidenten in i kvarnen och fick en kortfattad beskrivning över hur en väderkvarn fungerar. Det blåste inte nog för att kvarnen skulle arbeta, men några entusiaster drev kvarnvingarna runt för hand, så att maskineriet kunde demonstreras.

Presidenten var mycket frågvis om material och dimensioneringar och blev helt imponerad och ville inte gå vidare för att se något annat. Han stannade en god stund och samtalande med några av oss.

Under senare delen av eftermiddagen åkte alla biskopar och deras följe till Maria Murman för att höra henne spela cittera. Jag hade lovat att köra hem Maria efter musikgudstjänsten och hemkom-

men stod hela biskopsskaran inne på gården och väntade. Maria smög in genom en bakdörr för att ta emot sina gäster och jag fick nöjet att köra biskop Henrik Svenungsson med fru till väntande middag.

På söndagen, den 30 juli, var jag guide åt Danmarks representant från miljö- och energiministeriet, professor Claus Helweg, och Margareta Johansson från Sveriges Radio i Jönköping. Claus är botanist och mycket intresserad av Ormsös flora. Han vill placera Ormsö på Europakartan. Det hoppas vi få anledning att återkomma om. Margareta däremot vill skildra frikyrkligheten på Ormsö under förra århundradet. Bägge har fått kopior från SOV:s arkiv och Margareta har gjort ett program som nyligen sändes i radions P1.

Slutligen vill jag å OHF:s vägnar tacka presidenten, kyrkliga dignitärer, Ormsö kommun, Värmdö kommun och Djurö församlings kör och inte minst gamla och nuvarande ormsöbor, som glada ställde upp på 10-årsfirandet av S:t Olais återinvigning. Tack också OHF för hedersordförandeskapet.

Lars A Lindström

FOTO: V. LARINOV

Jormas båtbygge sjösatt - Bernards timmerhus påbörjat

Det finns många olika projekt på gång i svenskbygderna. Några mycket omskrivna och andra mindre kända. Till Kustbon kommer det in diverse tips om att man sett ett nytt hus i Paj eller i Söderby. Här är ett tidigt foto från Bernard Dahls bygget på Ormsö. Veckan före midsommar var Knuts Hans

Aibolands båt Gättor sjösattes den 1 augusti inför stor publik.

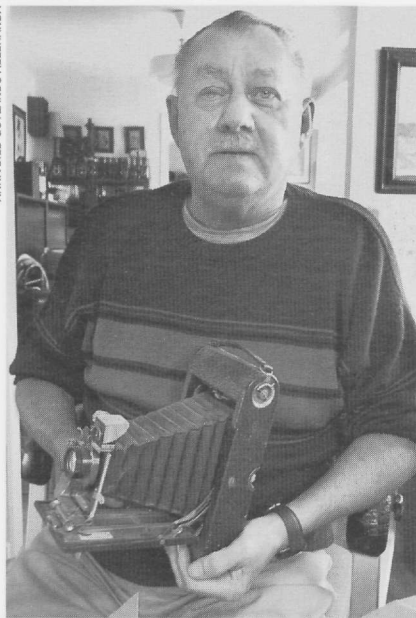

FOTO: SVEN SVÄRD

Hansson, skicklig tusenkonstnär och hantverkare från Lenåsen i Dalarna, inhyrd som läromästare i hur man traditionsenligt timrar hus. Knuts Hans var verkligen rätt person att fråga. Han har mer eller mindre på egen hand byggt ett hundratal timmerhus och brukar även tillfrågas när det gäller att reparera kulturminnesmärkta byggnader. Bernhard hade hört talas om honom, tog kontakt och fick Hasse att komma med och lära upp två personer på Ormsö. De lär heta Toivo Hokkonen och Långa Hans.

Dalkarlen Knuts Hans flankerad av sina elever.

Baltforskaren och baltvännen Bengt Göran Holmert avliden

Fotografen, författaren och baltkännaren Bengt Göran Holmert, Visby, har avlidit efter en kort tids sjukdom. Han blev 72 år gammal. Längre var han "stadens fotograf" sedan han övertagit pappa Davids fotoaffär på Adelsgatan. En ögonsjukdom som sedan 80-talet oavbrutet försämrat hans synförmåga gjorde att han blev sjukpensionär 1983. Detta i sin tur medförde att han med obändig energi och med ett rikhaltigt fotoarkiv

som grund började forska i framförallt ämnet Gotland och krigsåren 1939-45. De baltiska staterna och massflykten under krigsåren till Gotland – vilken han upplevt som skolpojke, då med pappa David som fotograf – fängslade honom.

– "Många har frågat mig om jag är balt eftersom jag engagerat mig för dessa folk under större delen av mitt 70-åriga liv", inleder han sitt livsverk som kom för några år sen, "Gotland under beredskapsåren 1939-45". Under sina sista år klagade han över att han, trots alla hjälpmedel, hade svårt att arbeta med kommande bok som med egna och faderns bilder skulle handla enbart om liv och leverne på Gotland under krigsåren. Fotografen hade fått smak för forskning och författarskap. Intresset och en stark medkänsla för de baltiska folkens lidande under krigsåren och fram till att den sovjetryska okupationen upphörde för tio år sen hade det blivit hans ledstjärna. Han såg de baltiska folkens lidande under sovjetrysk regim som jämförbart med den judiska förintelsen. Han jämställde Lenin och Stalin med Hitler. Han kom att spela en viktig roll för baltar som sökte sin identitet och historia och gjorde, sitt synhandikapp till trots, många föredragsturnéer i Baltikum både före och efter det sovjetryska uttåget. 1989 var han exempelvis i Riga med sin fotoutställning och talade oförskräckt till auditoriet. "Han står på barrikaden med oss" hette det i en kommentar i en Rigatidning. Nästa år, 2001, kommer Riga att fira sitt 800-årsjubileum. Bengt Göran skulle då vara representerad med sina bilder på temat "Flykten", bilderna av små bräckliga farkoster som sökt sig in mot de gotländska stränderna.

Bengt Göran Holmert måste beskrivas som en glad garcon, sällskaplig, utrustad med berättartalang och gott minne men därtill också synnerligen

hjälpfull, noggrann och snar att engagera sig för en rättvis sak.

Han tog således – efter exempel från Norrmalmstorg i Stockholm – initiativet till "Förbön för Baltikum" varje måndag i Visby domkyrka med start den 23 april 1990 efter ett uppslag i Gotlands Allehanda och med komminister Eva Stibe som officiant. Senare samma år bildade han föreningen "Gotland-Baltikum" som allttjämt lever och frodas och där han ända till nu haft en ledande plats. Hans och hustru Ellens hem på Appellstigen blev en fristad för baltar som sökte sina rötter i Bengt Görans välfyllda dokumentinsamling eller som sökte råd och råd för filmer, TV och radioprogram. Föreningen bidrar fortfarande med att skapa kontakter med Baltikum och med att skicka insamlade gåvor till nödlidande.

Bengt Göran var, framförallt i yngre år, verksam inom föreningslivet som Gotlands Fotoklubb, Odd Fellow och Lions i Visby. Och något av ett äreminne över Bengt Göran Holmert är idag minnesplåten i Visby Domkyrka över Baltflykten, också ett initiativ av Bengt Göran och hans förening.

För Bengt Göran Holmert var dokumentären över Gotland från krigsåren med pappan Davids bildmaterial som illustration en stor källa till glädje. Och han glädde sig åt kommande, nu bara påbörjade fortsättningar. Hans uppmärksammade bildserie i Gotlands Allehanda får förbli ett litet smakprov.

Bengt Göran Holmert sörjes närmast av hustrun Ellen f Johansson, barnen Hans-Charter med sambo Ann-Christin Hammarström, Lena med sambo Evert Olsson – båda i Västerhejde – och Peter med sambon Åsa Dahlgren, Johanneshov, samt broder Lars Holmert, Stockholm, övrig släkt och många vänner inom och utom landet.

Jurgen von Zweigbergk
Ur Gotlands Allehanda den 13 juli 2000.

Spännande frågor

Forts fr s 18

Sovjettiden och 1992 återfick Svenska S:t Mikael's församling sin kyrka.

Den nu färdiga renoveringen har ställt många fantasieggande frågor, som dock inte alla har fått svar, berättar Héléne Hanes för Kustbon. För det första vet man inte så mycket om kontorsdelen av huset. Väggen mellan de båda husdelarna är så kraftig att man kan förmoda att det från början handlade om två skilda hus. När Cecilia Pantzar kom till kyrkan för första gången kunde hon med en gång se att murverket ser annorlunda ut i de båda delarna. När man på 1520-talet byggde huvudbyggnaden ändrade man eventuellt sina planer, för några meter innanför den slut-

liga grundmuren i söder mot Müüri vahegatan finns en påbörjad tvärställd mur. Huset kanske egentligen skulle ha blivit kortare.

En annan spännande fråga är varför det under hela medeltiden fanns en så stor obebyggd tomt innanför stadsmuren. Enligt Héléne och Cecilia har man inte hittat rester av äldre byggnader under källaren. Ett skäl till det kan vara att tomten var ordentligt urschaktad före bygget. Men kanske något hände under alla förvecklingar i samband med reformationen, som gjorde att tomten först då blev fri att bygga. Svar på sådana frågor måste kanske sökas bland skriftliga handlingar i olika arkiv.

Varför den svenska församlingen fick överta byggnaden är inte så svårt att gissa: När Stora nordiska kriget bröt ut 1700 hade Reval 10.000 invånare. När den pestdrabbade staden kapitulerade 1710 hade befolkningen sjunkit till 1.900

invånare. Många svenskar inte minst soldater och officerare – lämnade Estland i samband med den ryska erövringen. I gengäld flyttade tsar Peter dit en rysk garnison som behövde en kyrka och Nya Johanneshospitalet hade förmodligen inte så många patienter kvar i livet... Den lilla decimerade svenska församlingen hade inga resurser att bygga om huset, och det är vi glada för – idag.

Mattias Reinholdson

Källor:

Telefonintervju med Héléne Hanes, Riksantikvarieämbetet, projektledare för Stiftelsen Österleds renovering av Mikael'skyrkan, augusti 2000

Telefonintervju med Cecilia Pantzar, medeltidsarkeolog som deltagit i undersökningen av Mikael'skyrkan, augusti 2000

Arkeologen Villu Kadakas text i S:t Mikael's församlingsblad, maj 2000

Arkitekthistorisk översikt och byggnadsteknisk inventering från KASK Arkitekter AB, september 1997

Församlingshistorik skriven av Toomas Lilienberg, mars 1995

Bildgåtan

Tvätteriarbetare

Vi arbetar med en utställning om krigsårens estlandssvenska invandrare och söker kontakt med estlandssvenskar som arbetade på Fittja Familjetvätt eller andra tvätterier i Vårby-Fittja på 1940- och 50-talen. Ni bodde kanske på Kumla gård i Botkyrka? Eller vet något om flyktingmottagningen i Fittja?

Kontakta vänligen:

Vårby-Fittja hembygdsförening
Olle Magnusson
Floravägen 6, 14140 Huddinge
Tel: 08-774 22 27
E-post: ollemagnusson@excite.com

”Estländarna var nog en bra affär för han”, menade Elsa Larsson och Hilma Laurin när de på 1980-talet bistod mig med namnen på gruppafotot, som jag i början av 1970-talet hittat i ruinerna av Fittja Familjetvätt. 8 av de 25 kvinnorna på bilden är estlandssvenskor. Nu söker vi de estlandssvenska kvinnornas fullständiga namn, samt om möjligt kontakt med dem själva eller deras efterlevande.

Övre raden från vänster: Märta Karlsson, fru Jarl, Lisbeth Andersson, Elvine ? estlandssvenska, Hillevi Pettersson, Fru Insulander, estlandssvenska,

Elsa Larsson, Elly Johansson, ”Blomman” Rosenkvist - estlandssvenska, Maria ? - estlandssvenska, Fru Lind.

Mellersta raden: Elly ? - estlandssvenska, Tyra Bäckström, Märta Gustafsson, Lisa Nyström, Edenius, Bäck - estlandssvenska, Ingrid Nyström, estlandssvenska.

Främre raden: Eivor, Märta Jarl, Hilma Laurin, estlandssvenska, Svea Tullenius.

Vad är Kustbon?

Kustbon har funnit i drygt 80 år, varit strängt reglerad, förbjuden, utgiven i två länder och till och med nedläggningshotad. Syftet med tidskriften har skiftat; nyhetsskrift i Estland, informationsorgan i Sverige och nu kulturbärare och familjetidning.

För andra och tredje generationen estlandssvenskar konkretiseras helt plötsligt det som tidigare släktled försökt förmedla på olika sätt. Landet i öster var tidigare så otillgängligt att det var i det närmaste överkligt, inte existerade, för dem som inte varit med. Estlands återvunna frihet har lett till ett nyväckt intresse hos de nya generationerna estlandssvenskar.

Utgivare är Estlandssvenskarnas kulturförening Svenska Odlingens Vän-

ner. Kustbon spelar också en stor roll när det gäller att sprida information om estlandssvenskarnas historia, kultur och levnadsöden till andra än estlandssvenskar.

Kustbon handlar om människor och företeelser.

På senare år har flera hembygdsföreningar och byalag bildats. Alla har en egen vinjett i Kustbon under vilken de kan nå ut till alla Kustbons prenumeranter. Här knyter man ihop dessa olika intressegrupper och ger oinvidga en överblick över allt som faktiskt händer både i Sverige och i Estland. Här kan du läsa om den variationsrikedom som finns inom de hembygder som man samlat under det gemensamma begreppet estlandssvenskar.

Välkommen till Kustbon – en tidning du kommer att längta efter!

Välkommen du också att bli prenumerant. Hör av dig till Kustbons redaktion på Roslagsgatan 57. Där finns Ulla-Stina Rundgren mån-tor 9-14. Hon blir glad över att få skicka dig nr 3/00 av Kustbon tillsammans med ett inbetalningskort för en halvårsprenumeration. Priset är 270 kronor för alla fyra nummer. Nästa kommer till jul.

Agneta Klitter
Redaktör

Kustbon: Tel: 08-612 75 99.
Fax: 08-612 77 85. Eller e-post till:
song@algonet.se

Luciafest

Den 25 november klockan 18 i
Medborgarhuset "Fyren"
Lågskärsvägen 13, Kärrtorp

**Luciatåg – dans kring
granen – lotter –
dans – kaffe – m m**

Inträde:

Vuxna 70 kr.

Barn under 12 år gratis

ALLA ÄR VÄLKOMNA

RÅGÖBORNAS DANSLAG

Välkomna till S O V-seminarierna!

Stockholm - hösten 2000

Vi startar med två seminarier under hösten och eventuellt blir det en fortsättning under våren.

Den första träffen äger rum söndagen den 15 oktober kl 10-14 cirka. Med temat "Bygga nytt i gammal stil". Vi har engagerat Sture Koinberg, en av Sveriges främsta landskapsarkitekter med rötter i Rickul, och Per Ehn, forskare, museiman och även expert på hur man bygger vasstak! Vi har flera andra kunniga personer som är vidtalade och som fortfarande minns hur det såg ut hemma i svenskbygden och kan berätta med foton och modeller av hur gårdarna såg ut.

Den andra träffen äger rum söndagen den 12 november kl 10-14 cirka. Med temat "Historia". Då kommer våra välkända föreläsare Elmar Nyman och Jörgen Hedman att ge oss en inblick i den estlandssvenska historien. Elmar Nyman kommer att tala om estlandssvenskarna som nationell minoritet 1918-1940.

Förhoppningsvis blir det lika stort deltagande som under jubileumsåret. Då fick vi lyssna till några av våra kunnigaste experter i "läran om estlandssvenskarna". Det var uppskattade seminarier som fyllde vår lokal – ibland till

bristningsgränsen och som avslutades med en gemensam resa över till Estlands svenskbygder.

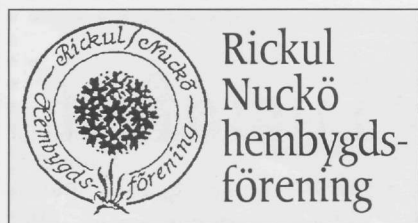
Vi lever i förändringarnas tidevarv. Det vi varit vana vid är inte längre som tidigare. Våra mor- och farföräldrar och kanske även föräldrar försvinner och plötsligt är vi själva den historiska källan.

Tid: Två söndagar, 4 timmar inkl lunchrast med enklare förtäring.

Plats: Roslagsgatan 57 (inne på gården), Stockholm.

Avgift: 50 kronor per person och träff (inkl förtäring). Betalas på plats.

Anmäl dig snarast eller senast en vecka före respektive tillfälle till vårt kansli, så vi vet hur många som vill ha lite att äta också.

Rickul Nuckö hembygds- förening

Den planerade kommunreformen i Estland syftar bland annat till att radikalt minska antalet städer och kommuner. Det finns därvid en risk för att Nuckö (Noarootsi) kommun kommer att slås ihop med angränsande kommuner till en större kommun och att Birkas kommer att förlora rollen som centralort. Med anledning av detta har Rickul/Nuckö Hembygdsförening, som representant för i Sverige bosatta före detta invånare i kommunen och deras ättlingar, sänt ett brev till landshövdingen i Läänemaa län. Kopia har sänts till Estlands president, Inrikesministeriet och Svenska ambassaden i Tallinn.

I brevet beskrivs att den nuvarande Nuckö kommun omfattar samma område som den forna Nuckö socken, med dess gamla traditioner av svenskbygd. Under andra världskrigets slut flyttade cirka 3000 av socknens svenskar över till Sverige. Efter det att Estland har återfått sin frihet har intresset för den forna hembygden återuppväckts. Mer än 500 ägare av fastigheter i Nuckö kommun, med marker utgörande 1/5 av kommunens yta, bor i Sverige. Att återlämnandet av fastigheterna har gått snabbt måste tillskrivas den samarbetsvilja, som kommunledningen i Nuckö har visat. I Birkas finns både grundskola och gymnasium där eleverna läser svenska, varför orten har en viktig funktion för svenskhetens bevarande.

Brevet avslutas med en önskan om att Nuckö även efter reformen kommer att finnas kvar som en självständig kommun med Birkas som centralort.

Göte Brunberg

Rågöspalten

I samverkan mellan Aibolands Museum och Rågöbornas danslag spelades ett Rågöbröllop upp på museigården i Hapsal den 4 augusti. Uppemot 50 medverkande deltog i bröllopsspelet förutom alla "opaskoari" som i täta led kantade "bröllopsgården".

Tanken på ett rågöbröllop väckte museets direktör Alar Schönberg redan förra året. Detta kunde nu förverkligas genom att Ruth Nugin, Aibolands Museum, skrev scenariot med Per Söderbäck's material som grund och att Ragnar Rosenberg åtog sig att organisera rollbesättningen, instruera och dirigera de medverkande. Ruth Nugin, Elna Siimberg och Ain Sarv spelade med i rågö-(vippal)dräkter. Alar Schönberg

och Jorma Friberg kompletterade danslagets oxar. Bröllopsspelmännen Endel och Hjalmar Enggrön fick ett värdefullt bistånd av Cätlin Jaagos säckpipa. Anna Pella var brud och Erik Söderberg brudgum. Den här stora bröllopsföreställningen kan ses som en uppföljare av vår föräldragenerations uppvisning på Skansen 1934.

I samband med bröllopsspelet anordnades en tvådagars rundresa för danslaget på Ösel och Moon under ledning av Ain Sarv. Eftersom Ain är en omvittnat duktigt reseledare med goda kunskaper om Estlands sevärdheter, blev resan mycket lyckad även denna gång. Inför hemresan besökte många utställningen om estlandssvensk sjöfart på Sjöfartsmuseet i Tallinn.

Av de nio som fick sina marker på Stora Rågö uppmätta förra sommaren har nu två hunnit bli införda i lagfartsboken (kinnisturaamat). För de som står i tvistemål med Paldiski har det fortfarande inte kommit till någon lösning. Ett ärende har behandlats två gånger i Harju Landsrätt (Harju Maakohus) och båda gångerna led Paldiski nederlag, vilket dock inte betyder, att ärendet har lösts. Enligt uppgift har ärendet överklagats av Paldiski till kretsdomstolen i Tallinn (Tallinna Ringkonnakohus). Ett bekymmer är, att myndigheterna i Estland undviker att besvara förfrågningar.

Rågöbornas Danslag anordnar höst- och luciafest i Kärrtorps f.d Medborgarhus, Kärrtorp, lördagen den 25 november kl 18.00. Alla hälsas välkomna, vem du än är - svensk eller est, rågöbo eller estlandssvensk från annan ort.

Arnold Lindgren

*Glöm inte Runöbornas förenings
höstmöte den 28 oktober i Eesti Maja,
Wallingatan.*

Portarna öppnas kl 15.00 och mötet börjar kl 16.00 och alla är hjärtligt välkomna.

Resan i sommar.

Årets resa till Runö genomfördes med hjälp av vädermakterna, lite regn ankomstdagen och lite avresedagen. Under vår vistelse var det allehanda aktiviteter på ön med film, dans, föreläsning från Estlands folkmuseum och möte med kommunen angående öns framtid.

Runö kommun har krav på sig att framställa en utvecklingsplan med avseende på öns framtid. Därför har man vänt sig till oss här i Sverige (vi äger dock 60 % av ön, esterna äger 7% och Estniska staten resterande 33%) för att få hjälp med planeringen. Frågor som

har ställts är: vad vill vi göra? Hur många flyttar tillbaka? Vilken verksamhet kan etableras på Runö? När börjar ni sköta era tomter?

Under vår vistelse presenterades även den lokala renhållningsförordningen för Runö. Denna innehåller i korthet hur du skall sköta och underhålla den yttre miljön. Lokalt håller man på med en uppsnyggnings av ön, soptippen mot Rings skall bort, uppsnyggnings av tomterna skall genomföras, förfallna hus som utgör fara för annan (rasrisk) måste avlägsnas. Foton som visar hur illa det stundtals ser ut i byn kommer att visas på höstmötet. Det diskuteras även om det skräp som kvarlämnats under sovjettiden, vem är skyldig att avlägsna? Vem skall betala? Markägaren? Därför är det extra viktigt att så många markägare som möjligt är närvarande vid höstmötet, så vi kan dryfta dessa frågor.

Hamnen börjar nu fungera, vid ett tillfälle under juli gästades Runö samtidigt av 18 segelbåtar från Kuressaare.

Kontakter har tagits med försvaret om bistånd med flygplatsutrustning till flygfältet. Thorsten Nilsson "Runöflygaren" har varit till stor hjälp och jag hoppas att han fortsätter att engagera sig i öns framtid.

Resultat av Korsgården's restaurering börjar nu märkas tydligare och tydligare. Nu kan man ana att projektet kan komma att slutföras lyckligt. Taket på långlängan skall täckas med vass nu i år, restaureringen av ytterligare ett hus (fårhuset) har startats.

För Runöbornas förening
Leif Strömfelt

Den 21 juli besökte vi Nargö med chartrad båt från Pirita. Dagen var solig med en lätt bris. I utflykten deltog cirka 60 personer från när och fjärran. Från Kristiansand i Norge deltog 17 efterkommande till Johannes Rosen (1878-1943) från Nargö. Från hamnen blev det promenad till kyrkogården, där S:t Mikael's församlings kyrkoherde Patrik Göransson höll en gravgårdsgudstjänst. Sedan skingrades vi. Var och en har olika byar att besöka. Några passade på att under vistelsen på ön plocka blåbär och svamp. Och några tog sig ett svalkande havsbad. För färd från Männiko kunde flera av oss åka med den smalspåriga järnvägen till hamnen.

Den 19:e öppnades utställningen om Estlandssvenskarnas Sjökultur i Marinmuseet Tallinn. Den är öppen till den 30 september och adressen Pikk 70.

Med Viimsi kommun har tagits förnyade kontakter angående kapellet på Nargö. Gåvor för kapellets renovering

mottages tacksamt till föreningens postgiro 414 37 82-3.

Till avtalat pris kan mindre båtar för 6-8 personer och förare disponeras hel dag. Uppgifter om båt och telefon finns hos föreningen. I Eesti Päevaleht, Stockholm, nr 29 den 27/7 sid 2, finns ett upprop från Eesti Öigusjärgsete Oma-nike Liit (Föreningen för ärvda tillgång- ar i Estland) att ansöka om ersättning eller kompensation för år 1940 konfisk- erad egendom. Krav kan sändas till Estlands parlament och ämbetet för åter- lämning av konfiskerad egendom. Er- sättning kan begäras även för bostads- hus, bodar, båtar och dylikt, Nargö- föreningen planerar en gemensam skrivelse. Vi ber därför intresserade höra av sig per tel 08-717 59 04 eller brev till undertecknad.

Margit Rosen Norlin

Riggvägen 2, 133 44 Saltsjöbaden

Nu har det vi hade framför oss, kommit bakom oss ... sommaren. Sommaren som vi hade planerat så mycket inför.

För en del regnade planerna bort men för andra "sken solen" ändå ...

Valter har genomfört holmbornas planer att förnya och förstärka gården kring minnesstenarna vid Jesu Kapell och det tackar vi honom för.

Annat som sker på Holmen är ett projekt med att sätta upp en minnes- tavla med foto och text där byn låg en gång.

Jag önskar att ni tillhör kategorin människor där solen skiner även om det regnar och önskar er en skön höst, tills vi ses. Må gott! *Owe Fahlström*

Sommarens höjdpunkter i museet ägde rum under första veckan i augusti.

Den 1 augusti skulle museets båt som byggts under ledning av båtmästare Friberg sjösättas. Arbetet med båten pågick in i det sista innan sjösättningen. Och fastän vi hade fått en hel del positiva kommentarer i förväg var spän- ningen stor.

Kaua tehtud kaunikene (det som länge gjorts blir snyggt) säger det est- niska ordspråket och det stämmer också med "Gättor" som båten blev döpt till av Agneta Tomingas. Det fanns så mycket folk som hade kommit för att hjälpa med sjösättningen att alla frivil- liga inte ens behövdes och båten bars nästan i luften till havet. Och den ligger fint i vattnet.

Hon ligger nu utanför museet (när vi inte är ute och seglar) och har öppnat en ny värld för museet. Vägen är fri till alla svenskbygder nu. Planerna är stora ... Och en sak är klar - vi har under byggnadstiden märkt så mycket intresse att vi vet att vi är på rätt väg och även i fortsättningen kommer att syssla med båt-kulturen.

Den 4 augusti firades ett Rågöbröllop vid museet. Det är ju lite komplicerat att på två-tre timmar visa allt som egentli- gen hände under flera dagar. Men estlandssvenskarna har lång erfarenhet av att spela bröllop och det gick bra även denna gång. Lite synd var det nog att det inte varade i flera dagar som det var i verkligheten, för energi och vilja nog för att göra det kunde man se denna dag. För oss åskådare var det mycket intressant att se dessa gamla bröllops- traditioner och vår lokala tidning skrev

till och med att det var det mest ålder- domliga "bröllopspelet" som bevarats i Estland! Och brudparet var förstås vackrast! Nåvars!

Annars går livet i museet sin gilla gång. Under sommaren har Hambergs Hus fått ett nytt plåttak och biblioteket och kontorsrummen kommer inom några månader att bli färdiga. Det är ett tecken på gott arbete från Stiftelsens sida. Vi har också fått tillstånd av staden att riva de gamla kemtvätsbyggnaderna och nu är det bara pengarna som fattas.

Sommaren är förstås museets hög- säsong och den är förbi, men redan nu har vi börjat organisera nya projekt och planera för nästa sommar. Det kommer säkert mycket nytt att se nästa år. Det kan jag garantera redan nu.

PS. Vi har äntligen fått upp de första vägskyltarna som visar vägen till mu- seet ute i stan. *Alar Schönberg*

På Sjöhistoriska museet i Tallinn öpp- nades en utställning om Estlands- svenskarnas sjöfart den 19 juli. Arkiv- gruppen har hjälpt utställningskommis- sarien Jutta Holst med att ta fram foto- grafier om vår sjöfart både från SOV:s eget arkiv och från Nordiska museets. Dessutom har vi lånat ut modellen av runöjalen och säljgardräkten till mu- seet i Tallinn. Föremålen kommer till- baka i slutet av oktober.

Ett projekt kallat "Estlands svenska kulturarv" har startats på initiativ av Språk- och folkminnesinstitutet, SOFI, Uppsala. I projektet ingår forskare från Estland, Finland och Sverige, en pro- fessor från vardera landet och därutöver ett tjugotal andra forskare från dessa länder. SOV är också representerat genom Arkivgruppen. Vid en konferens i Tallinn den 5-6 juni sammanträffade deltagarna och diskuterade fram vilka ämnen som forskningen skulle bedriva. Det blev: folkmusik, kustbornas språk, ortnamn, etnografi och historia. Forsk- ningsbidrag skall sökas från EU. Arkiv- gruppens uppgift blir att ta fram arkiva- lier och foton som kan behövas i arbetet.

Fotoregistrering av föremålen på- går med stor intensitet. Också ett föremålsregister med beskrivning av föremålen med användningsområden och topografi med mera har också på- börjats.

Arkivgruppen anholder nu om att hembygdsföreningarna sänder sina äldre arkivalier till SOV för förvaring. Speci- ellt intressant är att få in äldre styrelse- protokoll och räkenskaper, gärna ko-

pior om ni inte vill avstå originalen. Det blir ett värdefullt bidrag för framtida forskning om vår historia.

Kistan med våra folkdräkter i drab- bades av pälsänger. Kläderna frystes ner till minus trettio grader och är nu helt steriliserade. Så länge det nu varar. Det är en ständig kamp mot ängrarna genom att hålla kistan ren med damm- sugning och borstning av kläderna.

Svar på bildgåtan

I Kustbon nr 4/99 publicerade vi ett foto med ett skinn eller en plåt med ett hål i fastspänt mellan två stolpar. Vi frågade om någon av Kustbons läsare visste vad detta använts till. Nu har vi fått svar från Herman Lindström i Huddinge. Han skriver: "Fotogåtan löst. Heureka - jag har det - sade Arkimedes". Och vi in- stämmer.

"Sedan Valiida på biblioteket i Bir- kas fått bilden lokalbestämd, gick hon vidare med att intervjua äldre bybor i Harga. "Jaså detta", sade en farbror: "Man tog helt enkelt töreved och allt möjligt brännbart och fäste det vid plåten, varefter man tutade på och his- sade upp alltsammans mellan stolpar- na. På detta sätt fick man på vårt platta och låga land en midsommareld "jaa- nituli", som syntes ända bort till Sutlep, Lukslagge och Rickul, ja ända bort till Paj. För länge sedan, då hotet och fa- rorna kom utifrån reste och tände man sådana pipfyrar och värddkasar längs hela kusten som larm om annalkande faror. Nu kunde de användas till nöje och förlustelser. "Näilikut keerulised asjad on tihti üsna lihtsad". På svenska betyder det att skenbart krängliga saker ofta är tämligen enkla. Vi, Herman och Einar, som skött kontakten Valiida, tycker att hon är värd minst ett nummer av Kustbon. För visat intresse och ned- lagt arbete."

Arkivgruppen tackar för ett intres- sant svar och visst ska Valiida få minst en Kustbon. *Mats Österman*

Öster om Östersjön

Det första som slår mig när jag får boken i min hand är att den känns mycket tung. Trots sitt lilla format väger den dryga kilot. Tunga, fast kunskapsmäsigt, är också bokens författare som alla är forskare. Det skall dock inte avskräcka för alla artiklar är lättamt och entusiastiskt skrivna. Boken är alltså en antologi där varje författaresvarar för ett av bokens 15 kapitel. Den är utgiven av Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi. Olika ämnen behandlas men alla är relaterade till våra fem grannländer i öst. Spännande läsning är Ingemar Janssons kapitel om vikingars färd i Österled och hans resonemang kring de estlandssvenska bosättningarna. Jörgen Hedman bidrar med en initierad, spännande och skrämmande beskrivning av Svenskbybornas vedermödor.

För Kustbons läsare är Göran Hoppe en välkänd person. Han är förutom bo-

kens redaktör också författare till ett kapitel om sovjetmaktens militära påverkan i de baltiska länderna med tyngdpunkt på Estland. Intressant läsning som ger en bra historisk bakgrund till alla de kvarlämningar av en ockupationsmakts aktivitet som ännu finns att beskåda.

Ulla Ehrensvärd skriver under rubriken "Svensk kartläggning av Baltikum" om svensktiden i Baltikum på 1600-talet och hur landetsuccessivt kartlades av skickliga karto-grafer. Många av dessa kartor finns bevarade. Som särskilt intressant nämner hon den estlandssvenske agronomen Fridolf Isbergs omfattande samling av teckningar och kartor från Nuckö socken. "I hembyn Klottorp ritade Isberg av varenda tomt med huvudbyggnad, uthus, stall, ladugård, smedja, bastu, ria, brunn; gårdesgård och grind ända in till 1944, då han flydde till Sverige."

Sammanfattningsvis är detta en bok lämpad för nattduksbordet. Ett kapitel per kväll ger dig spännande och intressant läsning och mycket att drömma om.

Boken "Öster om Östersjön" kan beställas av Gertrud Hultblad som har telefon 08-16 48 07. ISSN 0044-0477.

Peter Nylander

Debatt

Bygg upp Rosleps kapell!

Kapellet handlar inte om ett arv från far till son. Vissa släkter dör ut, men andra växer med nytt intresse. Kapellet är en historisk, kulturell och mänsklig symbol och verksamhet, ett 700-årigt Kristi arv, som många Rickulbor, deras barn och barnbarn vill bevara. Kulturen skall främja alla sorters intressen och områden. När det finns intresse och frivilliga krafter att bygga upp kulturminnen så är det vårt ansvar att stödja det.

Kapellet har sin plats i historien. Till historien kommer också att föras den makt som sätter en broms för uppbyggnaden och för nya generationers behov. Våra beslut idag kommer att återspeglas i omvärlden.

I svenskbygderna byggs kapell efter kapell upp igen. Ruin efter ruin försvinner. Att bevara en ruin i stället för ett användbart kapell är bakåtsträvande och negativt, ett minnesmärke över undergång och odeläggelse utan livskraft att resa sig igen. Nya generationer tänker positivt. Ge dem kapellet åter. Det är ett andligt kulturarv som kommer att användas och väcka mer och mer intresse.

Sigrid Schönberg
född i Roslep, gift i Spitham

Varför vill man inte bygga upp Rosleps kapell?

Vid styrelsemötet den 8 juni 2000 beslöt den nya styrelsen för Rickul/Nuckö Hembygdsförening att arbetsgruppen för Rosleps kapells återuppbyggnad skulle upphöra från och med detta datum. Hur man tänker använda de pengar som under tre år har samlats in för kapellets återuppbyggnad, bland annat vid Estlandssvenskarnas kyrkodag 1998, framgick inte av beslutet.

Genom beslutet har styrelsen helt överraskande tagit avstånd från det hundratal föreningsmedlemmar och andra som under tre år visat intresse för projektet. Vad är det som sker?

Styrelsen hävdar att föreningen inte kan ta ekonomiskt eller juridiskt ansvar för projektet och att man blivit otillräckligt informerad av arbetsgruppen. Båda påståendena är felaktiga.

Styrelsen har hela tiden hållits mycket väl informerad. Information har också lämnats i Medlemsbladet och vid årsmötena. Något ekonomiskt eller juridiskt ansvar för projektet har föreningen aldrig haft. Föreningens roll var att stödja arbetsgruppens insamling av pengar och därigenom ge sitt stöd till de föreningsmedlemmar som önskar se ett återuppbyggt kapell, samt att förvalta de pengar som samlats in bland medlemmarna och vid kyrkodagen.

Genom beslutet har styrelsen av sagt sig möjligheten att i Rickulområdet

skapa ett levande kapell, som kan användas dagligen året runt för kyrkliga förrättningar, för kulturella aktiviteter och för firandet av enskilda högtider.

Nuckö församling och Nuckö kommun var positiva till projektet. Det var även det estniska formminnesskyddsämberet. Det fanns goda möjligheter för att Rosleps kapell åter skulle finnas till år 2004.

Nuckö församling anser inte att man för ögonblicket kan ta på sig projektet på egen hand.

Varför motarbetar styrelsen ett antal egna föreningsmedlemmars strävan att få en egen lokal som kan vara en värdig samlingsplats året runt, ett minnesmärke över ett månghundraårig bosättning och ett bevis på framåtskridande i dagens samhälle? Jag är besviken.

Däremot har jag aktning för ormsöbornas framsynthet. De vågade – och kunde i somras fira tioårsjubileum av sin kyrkas återinvigning. Dessutom har de en hembygdsgård under renovering. Jag önskar också nargöborna framgång i arbetet med sin kapellrenovering. De kommer säkert att lyckas!

Per-Erik Fyhr

HAIKU på svenska

På Lillängins sand utkom 1999 på svenska. Lennart Jürgenson f 1934, har redan 1995 utkommit med en estnisk diktsamling, som tolkades och översattes till finska av Eha Lättemäe. Nu har några av Lennarts verser översatts till engelska och japanska samt publicerats i Ultra Haiku Magazine "Troubadours" Nr 7 den 20 juni år 2000. Från 17 länder har 81 poeter utvalts att medverka i denna antologi över japansk verskonst.

Lennarts modersmål är estniska, men hans far Herbert Jürgenson var från Nargö och talade svenska. Därav har flera verser invända nargönamn och platser. Underfunda vändningar och ord

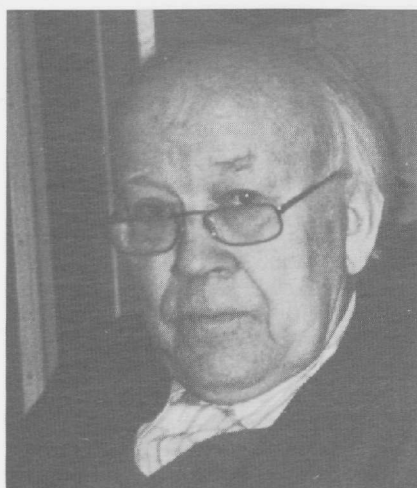
Till rummet kommer havet
Genom öppnat skrin
Lämnar lotsarna

Dikterna har ofta anknytning till händelser, som berättats på Nargö. Häftet är rikt illustrerat med bilder från familjen Jürgensons fotoalbum. Omslaget är en teckning av Erika Rosen över byn Lillängin på Nargö. Häftet finns för 30:- på SOV:s expedition. Ev porto tillkommer. MRN

PUBAFTON

fredagen den 13 oktober
kl 18-21

i vår föreningslokal på
Roslagsgatan 57.
Välkomna!

Till minne av Albert Seffers

Alberts Seffers har avlidit på Visby lasarett efter endast någon dags akut sjukdom. Albert var estlandssvensk och född i Nuckö. Han studerade först vid svenska gymnasiet i Hapsal och sedan vid det svenskspråkiga lärarseminariet i Nykarleby, Finland. Han avlade lärarexamen 1938 och återvände till Estland. I sitt arbete träffade han sin hustru Aino och de gifte sig 1940. Då hade kriget redan kommit. Sovjet och Tyskland turades om att härska. När tyskarna var på fallrepet 1944 tvångsmobiliserades bland andra unga män Albert. Då en vägran skulle innebära arkebusering fanns ingen annan utväg än att fly. Efter en dramatisk färd i öppen båt i februari 1944 lyckades han med några likasinnade nå Finland. Därifrån var vägen till Sverige kort. Albert fick omgående lärarjobb i Storuman fram till sommaren. Under sina fem första månader i Sverige väntade Albert på att Aino och deras två små barn skulle kunna lämna Estland och återförenas med honom i Sverige. Den lyckliga dagen kom i slutet av juli. En ledig lärartjänst fanns i Östergarn. Albert flyttade dit med familjen och stannade där till 1950. Sedan blev det Lännaskolan i Slite, som Albert blev trogen fram till sin pensionering. Efter sin pensionering har Albert ägnat sin tid åt musik, böcker, hantverk och trädgården. Han ägnade också mycket tid och omtanke om sina barn, barnbarn och barnbarnsbarn. De senaste åren blev omvårdnaden av hans sjuka hustru den viktigaste uppgiften för honom. Albert var vital för sin ålder. Han framlevde sina sista år i sin villa och klarade sig helt själv. Han gladdes mycket åt att hans fädernesland blev självständigt på 90-talet och hann göra flera resor dit. Närmaste sörjande är hustrun Aino och dottern Inga-Brita med make Meynard Johansson, sonen Sven-Olof med maka Inger samt dottern Solveig. Samtliga barn är bosatta i Visby.

Sven-Olof Seffers

Resa på våg Med Blå Carat i baltiska farvatten.

av Urban Hallén, Katarina Butovitsch och Ronny Karlsson

Följ med på en saltstänkt resa till andra sidan Östersjön! Sommaren 1999 antrade ett reportageteam från Dagens Industri 51-fotaren Blå Carat för en spännande segling med många strandhugg och nedslag i den baltiska verkligheten. Affärsmän, folkvalda, hjältar och skurkar från historien, entreprenörer och visionärer - alla får du träffa i den här ytterst aktuella och läsvärda boken. Texten illustreras av drygt 100 färgbilder.

Ordinarie pris 250:-. Medlemspris 200:-.
Finns att köpa på SOV:s expedition.

KYRKODAGEN I IMMANUELSKYRKAN

Lördagen den 21 oktober 2000, kl. 13.00.

I år ägnas åter särskild uppmärksamhet åt svenska S:t Mikaelsskyrkan i Reval/Tallinn både i fråga om medverkande och kollekt.

Gudstjänsten förrättas av kyrkoherde Patrik Göransson, ny kyrkoherde i S:t Mikael's församling.

MUSIKER:

MARIS OIDEKIVI-KAUFMANN – orgel
CHRISTIN OTS – sång, mezzosopran
OLIVER KUUSIK – sång, tenor
MERLE SILMATO – sång, mezzosopran
MARI TAMPERE – violin
PIIA PAEMURRU – piano
PEETER PAEMURRU – cello

Verk av Johann Sebastian Bach, Robert Schuman, Domenico Cimarosa, Charles Gounod, Richard Strauss, Jozef Suk, Sergei Rachmaninov med flera kommer att framföras.

Kyrkkaffe på "torget".

Välkommen till Immanuelskyrkan, Kungstengatan 17
(T-bana Rådmanngatan)

Kom, lyssna och njut!

ESTLANDSSVENSKARNAS KULTURFÖRENING (SOV)

Östersjön förenar

Tusentals små projekt har lämnat sitt lilla bidrag till att Estland kunnat utvecklas snabbare än många andra före detta sovjetstater. Ett av dessa kulturella utbyten har genomförts av Stiftelsen Skeppsholmsgården i Stockholm.

De bjöd in 21 ungdomar från Estland, Ryssland och Polen. Under två veckor i början av augusti seglade de med tre båtar i Stockholms skärgård och umgicks över nationsgränserna.

Den 17 augusti kl 18 var det dags för avslutningsfest på Skeppsholmsgården. Vi började med en liten buffé och gick sedan upp till övervåningen i den anrika lokalen. Metertjocka väggar tillsammans med lukten från det breda nyförnissade golvet bidrog till den trevliga atmosfären. Ungdomarna som alla var i 20-25 årsåldern hade satt ihop ett program. Vi bjöds på musik, dikter, berättelser och film från seglingen. Varje inslag var kort och intensivt och underhållningen varade i drygt en timme.

Dima, Jura och Sacha stod för den mesta delen av musikunderhållningen. De hade också komponerat en låt tillägnad seglatsen. Efteråt fick vi möjlighet att titta på båtarna och tala med deltagare som berättade att de haft det bra och att de vill återvända till Sverige. Jag fick också tillfälle att berätta lite om det Spithamnbyggda skeppet Hoppet som låg förtöjt alldeles intill deras båtar. Det imponerade stort på gänget från Estland!

Projektledaren, polacken Wojciech, var den person som tagit initiativ till seglingen. – Jag vill visa att Östersjön är ett hav som förenar och inte skiljer folk åt, sa han.

Tanken är att fortsätta och utveckla detta projekt som genomfördes för andra gången berättade Gustav Taube som är ordförande i Stiftelsen Skeppsholmsgården. Gustav har lite påbrå från Estland. Därifrån kom hans balttyska släkt på 1600-talet. Världen är liten.

Peter Nylander

Samtal med...

Forts fr s 8

Det var för olikt. Alla stenmurar var borta mellan fälten, till och med inne i byn var det mesta borta, ja till och med i sjön hade man tagit sten till hamnbygget vid Rings. Vid hemgården finns bara några få stenar kvar, det var bara själva kyrkogårdsmuren man inte gett sig på.

Tycker du Runö förändrat sig sedan du började komma tillbaka?

Jo då, befolkningen har väl förändrats. Den har föryngrats litet i alla fall, det var ju många utslagna människor där när vi kom dit först. Och de är väl borta i stort sett. Men egentligen är det väl inte någon riktig fart på dem heller, de som är där nu. De lever väl kvar litet i sovjettiden.

Tror du några runöbor flyttar tillbaka förutom Artur Algren som redan gjort det?

Nej det kan jag inte tänka mig. Där- emot är det några som bygger sommarstugor och det är trevligt. Hittills är det nog ett par stycken och det blir nog fler, såvitt jag vet. Husen blir nog i svensk sommarstugestil, tror jag. Det finns ett visst intresse nu när marken återlämnats. Det diskuterades att bilda en tomtägarförening förut också för att hävda marken men det har varit rätt tyst om den saken nu en tid och själv är jag för gammal för att orka ta tag i detta, även om jag inser att det kommer att komma krav på hävd från estniska statens sida.

Är odlingsmarken helt igenvuxen?

Ja, utom det att de som bor där har

tagit upp en del ny mark och dikat ut en del. På våra gamla åkrar fanns det väl ett havrefält som någon odlat men jag känner knappast igen landskapet längre, det är så igenvuxet. Sedan är det också hemskt nedskräpat, inte minst efter militären som hade en postering i närheten av Galbyn.

Har någon i släkten planer på återvändande eller sommarboende?

Jo något lär det väl bli. Jag var själv där i somras men nu är jag så dålig att jag knappast kommer dit mer. Det måste bli de yngre generationerna som sköter detta.

Hur skulle du vilja att det blev på Runö i framtiden?

Min högsta önskan är att ön skall vara befolkad. Jag har försökt kämpa för att man skall kunna ha kvar litet av den gamla bondekulturen, just Korsgården med sin långlänga och det hoppas jag verkligen lyckas så småningom. Man måste försöka vårda det som finns kvar av det gamla. Nu har ju estniska staten satsat rätt mycket på den gamla kyrkan från 1644, det har gjorts mycket och jag har också försökt att hjälpa till litet granna där men den nya kyrkan är det litet sämre med. Brigitta och jag har bildat en fond här i Sverige där utdelningen går till underhåll och förskö- nande av den nya kyrkan. Men det är problem med den – den är ganska stor och litet illa faren. Husbock finns i takstolarna men går lyckligtvis inte på kärnvirket så det finns knappast någon risk att tornet skall rasa eller så.

Hur ser du på det estlandssvenska museet som du varit engagerad ifrån 90-talets början? En del estlandssvenskar, till exempel Einar Hamberg resonerar ju som så att snart är allt borta och då måste åtminstone museet

finnas för att bevara det som går av vår kultur.

Jo, jag tycker att Einar har rätt. Det är därför jag sökt hjälp till så mycket jag kunnat så länge mina krafter räckte.

Vad skulle du tycka var viktigt att visa på Aibolands Museum av Runö och den folkliga kulturen där?

Dräkterna, särskilt kvinnodräkterna, och den gamla mansdräkten. När det gäller museets serie med estlandssvenska bröllop vore naturligtvis ett Runöbröllop något att spela upp – såvitt jag vet är inte så mycket dokumenterat utom i Kleins bok. Bildserier har också tagits i ett par sammanhang på 1920-30-talen, vid mitt bröllop 1938 och vid Nathan Söderbloms besök; åtminstone en del av musiken finns nog bevarad i bandinspelningar. (Thomas berättade i detta sammanhang utförligt om hur ett runöbröllop gick till – detta får dock bli tema för en senare artikel med illustrationer.)

Så är det naturligtvis en del bruksföremål som var speciella. Vi fick ju bara ta med oss mjuka säckar ombord på Juhan och det var överhuvud taget inte mycket vi fick med oss utöver kläder. Några småsaker, askar och sånt tog man men det mesta blev kvar. Jag har därför försökt att tillverka litet olika bruksföremål i runöstil här i Sverige – ett och annat kärl, en ölstånka var det sista jag gjorde medan jag ännu kunde se, en smörbytta har jag gjort. Sådana saker kunde alla runöbor, alla var sin egen snickare och alla var sin egen smed. Min pappa var en enormt skicklig smed som smidde spikar till de stora båtarna, järnspikar märkta med bomärke. I Sverige kunde han inte fortsätta med smidet – det fanns inga möjligheter, däremot snickrade han en del. Vi fick inte något av det han smidde med oss från Runö. Vi har hittat också en del saker när vi återvänt och det har man väl tagit med hit en del. Några kärl och så – också inom min familj. Framför allt har man väl samlat till museet på Runö. Det är ju också möjligt att låna föremål därifrån till utställningar i Hapsal.

Till sist, tror du att ni hade kunnat agera på något annat sätt för att under de här dryga 50 åren bevara mer av kulturarvet och föra det vidare till kommande släkten?

(Skratt) Ja, det skulle väl i så fall ha varit en runökoloni nånstans då. Det gick ju inte att genomföra och det gick ju inte i stort sett för Gammalsvenskbyborna heller, även om många hamnade på Gotland så småningom. Det är strongt gjort av dem att ha lyckats hålla en så stor förening efter så lång tid. Det var för övrigt när de flyttade till Sverige 1929 som jag, 13 år gammal, blev medveten om att det fanns svenskar utanför Runö. Det fanns visserligen svenska kvinnor ingifta på ön både från Ormsö och Nuckö, till och med från Reval men det var Gammalsvenskbyborna som väckte mitt intresse och det har jag försökt hålla levande. □

Min älskade Make
Vår underbara Pappa
Svärfar, Morfar
och Farfar

Robert Alström

* 3 april 1929 på Ormsö
† 5 augusti 2000 i Täby

ANNE-MARIE
ELISABETH och LEIF
Carolina Josefine Emelie
EVA och BO
Madeleine Daniel Sofie
LENNART och ANNELI
Emil Johan
Övrig släkt och vänner

*Ditt hjärta som klappat
så varmt för de Dina
och ögon som vakat och
strålat så ömt
har stannat och slocknat
till sorg för oss alla.
Men vad Du oss gjort
skall aldrig bli glömt.*

Vår kära

Svea Einberg

f Schönberg
* 2 januari 1919
i Nuckö
† 16 maj 2000 i Eskilstuna

Udo och Jenny
Ulla och Sture
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Mamma där Du är
lyser alltid solen.
En Mor dör aldrig.*

Vår kära

Melita Treiberg

f Stenberg
* 10 april 1908
i Rickul
† 18 maj 2000 i Enköping

Ingvald och Sonja
Elvi och Arne
Karin
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Övrig släkt och vänner

*Ditt goda hjärta
Ditt varma sinne
hos oss skall leva
i tacksamt minne*

Min älskade Make
Vår käre Bror
Morbror och Svåger
Anders Grundström

* 2 oktober 1919 på Ormsö
† 17 maj 2000 i Stockholm

RUTH
Maria
Lars
Övrig släkt och vänner
samt Filadelfia-
församlingen

*Herren är min herde
mig skall intet fattas*

Vår älskade
Albert Seffers

* 30 maj 1916
i Nuckö
† 5 augusti 2000
i Slite

AINO
Inga-Brita och Meynard
Anna
Erik och Helen
Sven-Olof Och Inger
Helena
Sofia och Jonas
Solveig
Alexandra och Erik
Adrian
Gabriella

*Jag skall gå genom tysta skyar
genom hav av stjärnors ljus
och vandra i vita nätter
tills jag funnit min Faders hus.
Jag skall klappa så sakt
på porten
där ingen mer går ut
och jag skall sjunga av glädje
som jag aldrig sjöng förut.*

DAN ANDERSSON

Thomas Lorentz

vår älskade
gode och trofaste
* 28 november 1916
på Runö
† 1 juli 2000 i Stockholm

BRIGITTA
BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

*Så tag nu mina händer
och led Du mig
att saligt hem jag länder
o Gud till Dig.*

Min älskade Make
vår käre

Fide Murman

* 27 november 1921
på Ormsö
† 25 juli 2000 i Vibble,
Gotland

JENNY
Syster
Släkt och många vänner

*Troget har Du alltid strävat
Tills Du inte kunde mer
Frid vi önska nu Ditt hjärta
Frid som inte världen ger
Tålig var Du intill slutet
Hoppet höll Du alltid kvar
Minnet skall förbli i ljuset
Minnet av hur god Du var*

Vår käre

Anders Nordbäck

* 13 september 1918
på Ormsö
† 15 maj 2000 i Vaxholm

HELMI
ANNE-MARIE och
TOMMY
ANITA och CONNY
Olle, Annica
JEANETTE och CLAES
Johan
Släkt och Vänner

*Vi hann ej säga Dig
farväl,
ty döden kom så fort.
Men vi vill säga Dig
ett tack,
för allt Du för
oss gjort.*

Till Kustbons läsare

Efter sex händelserika år i Estland har min hustru Thea och jag återvänt till Algarve i södra Portugal, där vi bott under åren 1981-1994. Många svenska pensionärer bor här året om och en del tillbringar somrarna i Sverige. Om någon önskar upplysningar angående bosättning med mera i detta soliga land, vänligen kontakta mig.

Ivar Boman
Rua Jornal do Sul
35-B-4 Esq
P-8000-374 FARO, Portugal.
Tel: 00-351-91 414 7643 (mobil)

Välkommen till estlandssvenskarnas skrivarstuga

Den 21 september startar vi en skrivarstuga för alla som har anknytning till estlandssvenskarna och vill skriva om sitt liv. Om själva upplägget skrev vi i Kustbon 2-2000. Välkommen att prova på en gång. Ring även om du missat första tillfället.

Anmälan till:
SOV Roslagsgatan 57, 113 54 Stockholm.
eller Mats Österman tel. 08-765 41 74
e-post:laila.mats@swipnet.se

Öppet brev till Kustbons skribenter och läsare.

I samband med utredningen av bildgåtan i 1999/4 kom jag att mera noggrant läsa även andra artiklar. Jag läste och läste, med alltmer stigande ansiktsfärg. Helt osökt rann det till minnes ett uttryck, som salig Magda Hollingers i Kustbons barndom, i polemik med Joel Nyman om Kustbons innehåll och inriktning myntade. Men därom senare. Nu till saken.

Nog hette väl instrumentet, som bl a Svante Lagman skickligt hanterade "talharpa" med långt a och tjockt l, härlett av det lokala ordet för tagel, som också var det tonalstrande elementet. Att benämningen i artikeln är satt inom citationstecken, har i och för sig en förmildrande verkan. Detta kan inte sägas om nästa ord.

Om, säger om, en grupp välsjungande kvinnor vill kalla sig för något särskilt, vare det dem obetaget. Vi är ju vana vid alla möjliga ensambelnamn. Vi ska dock hålla oss för goda, att döpa om hela orten efter deras påhitt. Icke ens den mest "philolyrisk" tolkning av något lokalt uttryck borde få godtagas. Den estniska orten Vihterpalu, som här åsyftas, har alltid hetat Vippal och inget annat bör godtas. Då kommer vi lätt i vill, om var vi är. Ska vi börja skriva oss bekanta namn på nytt sätt, finns det ingen ände på möjligheterna. Någonstans, jag gitter inte ens leta rätt på det, läste jag om Estlands-Sverige i st f Svenskestland och Sverige-estnisk i st f estlandssvensk, osv. Sådant bör ej få förekomma i Kustbon. Därom må vi alla stå eniga. Må Den Gode Guden bevara oss från att Magdas ord aktualiseras. Hon sade "Kustbon, den trasan, är längesedan färdig för brasan". Lösningen på fotogåtan finns på annat ställe i tidningen.

Herman Lindström

Red svar till "Öppet brev"

Först och främst ett stort tack för hjälpen med att lösa bildgåtan. Det gläder oss också att det lilla problemet föranledde insändaren att läsa även andra artiklar mera noggrant. Däremot är det tråkigt att detta väckte gammalt groll till liv. Det är inte alltid lätt att vara konsekvent eller ens veta vilken stavning som kan anses vara den rätta. Därför låter vi det vara upp till författaren att välja sin version på ortnamn och dylikt särskilt om författaren kan anses vara expert inom sitt område.

Agneta Klitter

Pengar finns till orgeln i S:t Mikael

Nu kan renoveringen och installeringen av orgeln i S:t Mikaelskyrkan i Tallinn starta. 300.000 kronor har sänts över från Sverige, vilket bör räcka.

Orgeln är skänkt av Täby församling och redan transporterad till Estland. Riksantikvarieämbetet stoppade dock exporten av fasaden. När sedan stoppet hävdes hade den svenska församlingen i Tallinn bestämt att den ville ha ett annat utseende på sin nya orgel.

Det är tack vare ansträngningar av vänförsamlingen S:t Mikael i Huddinge som pengarna kommit fram. Huddinge Kyrkliga Samfällighet har skänkt 200.000 kronor och Stockholms stift har lämnat över 100.000 kronor av de medel, som tidigare samlats in "till kyrkor i Baltikum".

När nu pengarna finns framme i Estland kan arbetet börja med renovering och ombyggnad och sedan måste ett nytt podium byggas innan orgeln kan installeras. Det är inte klart när orgeln är färdig att invigas.

Mattias Reinholdson

Kustbon rättar:

I förra numret föll delar av en mening bort i minnesorden över Agnes Hermansson av Thomas Lorentz. Vi beklagar detta och förmedlar härmed de två fullständiga meningarna. "Under hela denna tid ägnade hon runöborna stor omsorg. Hon höll åtskilliga föredrag om Runö och dess gamla svenska kultur runt om i landet."

Angående vaccination inför vistelse i Estland.

TBE-vaccination är mycket viktigt för oss som skall åka till kusten. De har stora problem med TBE, som ju överförs från fästingar. Jag har talat med en vaccinationscentral och man menar att problemen med TBE är stora i Estland, det går inte ens att jämföra med Sverige. Man rekommenderar också hepatit A- och B-vaccin för resenärer till Estland. Smittan överförs via mat t ex TBC-vaccin är att rekommendera, även difteri. Även vattnet på båtarna mellan Sverige och Estland kan innehålla parasiter, detta gäller också vattnet i Estland.

Evey K Engman

AVLIDNA

Gertrud Waksam, född Lindström den 9 januari 1907 på Ormsö, avled den 1 februari 2000 i Eskilstuna

Alma Sjölund, född Tilgar den 29 juli 1913 i Dorpat/Rågöarna, avled den 27 maj 2000 i Stockholm

Alide Detlova, född Nyholm den 25 november 1919 på Ormsö/Nuckö, avled den 2 juni 2000 i Hapsal, Estland

Arvid Westersten, född den 23 mars 1917 i Nuckö, avled den 3 juni 2000 i Ånge

Aale Kingo, född Oengo den 17 december 1923 i Hapsal, avled den 3 juli 2000 i Mölnlycke

Lars Lilja, född den 2 februari 1921 på Ormsö, avled den 3 juli 2000 i Hägersten

Elmar Borrman, född den 24 oktober 1923 i Spitham, Rickul, avled den 6 juli 2000 i Rönninge

Albin Rudolf Fält, född den 29 oktober 1930 på Ormsö, avled den 20 juli 2000 i Bromma

Ester Reisme, född Erm, den 5 maj 1911, Nargö/Reval, avled den 5 augusti 2000 i Stockholm

GUDSTJÄNSTER I DEN SVENSKA S:T MIKAELS FÖRSAMLING I TALLINN 2000

Varje söndag kl 12.00 av kyrkoherde Patrik Göransson.

Mycket välkomna!

JUTA HOLST
ordförande

Vårt kansli är öppet måndag - fredag kl. 10.00 - 14.00.
Tel/Fax: 00 372 6 44 19 38.

BEMÄRKESEDAGAR

4:E KVARTALET 2000

101 ÅR

Katarina Ahlström, född den 7 november 1899, Ormsö

95 ÅR

Matilda Vikman, född Friman den 24 november 1905, Nuckö

94 ÅR

Martha Stahl, född Treiberg den 2 oktober 1906, Rickul

Alide Sedman, född Koinberg den 16 oktober 1906, Nuckö

93 ÅR

Mathias Hallman, född den 24 november 1907, Rickul

Griselda Maria Soonike, född Berg den 9 december 1907, Nargö

Alice Lindeberg-Lindvet, född Schönberg den 16 december 1907, Reval

Anna Vesterblom, född Rebane den 28 december 1907, Reval

91 ÅR

Maria Klippberg, född Klippberg den 6 oktober 1909, Rickul

Ljubov Ahlberg, född den 10 oktober 1909, Reval

Elsa Holmberg, född den 14 oktober 1909, Reval

Aina Elisabeth Neivelt, född Holm den 19 oktober 1909, Reval

Egon Klingberg, född den 3 november 1909, Rickul

Johannes Hamberg, född den 15 november 1909, Rickul

Hulda Maria Koinberg, född Erita den 8 december 1909, Nuckö

90 ÅR

Maria Magdalena Nee, född Lönnlund den 11 september 1910, Runö

Alide Engman, född den 8 oktober 1910, Rickul

Elfride Korjus, född Reinvald den 27 oktober 1910, Reval

Alice Österman, född Vesterholm den 5 november 1910, Rickul

85 ÅR

Lars Lövtorp, född Lindström den 13 juli 1915, Ormsö

Johan Vaksam, född den 1 september 1915, Ormsö

Johanna Mathilda Bedman, född den 5 oktober 1915, Nuckö

Olga Adelheid Brun, född den 20 oktober 1915, Reval

Edita Koinberg, född den 31 oktober 1915, Nuckö

Katarina Hammerman, född Österberg den 9 november 1915, Ormsö

Lydia Kröndström, född Grundsten den 16 november 1915, Ormsö

Maria Stenman, född Bäckman den 19 november 1915, Ormsö/Nuckö

Katarina Söderholm, född Holm den 25 november 1915, Ormsö

Alide Künnap, född Brandt den 27 november 1915, Nuckö

Hilda Elfride Miron Hallberg, född den 12 december 1915, Penninge

Melita Regina Vesterbusch, född den 18 december 1915, Rickul

Lars Stenholm, född den 21 december 1915, Ormsö

Rosine Klingberg, född Borrman den 23 december 1915, Rickul

80 ÅR

Leida Nautras, född Blees den 26 oktober 1920, Nuckö

Armilde Elisabeth Aruvee, född Mathiesen den 31 oktober 1920, Nuckö

Helmuth Lebbin, född den 14 november 1920, Hapsal

Eva Lindkvist, född Vestersten den 17 november 1920, Reval

Felix Ambros, född den 21 november 1920, Nuckö

Oskar Pella, född den 23 november 1920, Korkis

Katarina Åkerman, född Pihl den 27 november 1920, Ormsö

Richard Bernhard Greisman, född den 1 december 1920, Nuckö

Emil Anders Lundström, född den 15 december 1920, Ormsö

Jaana Alun, född den 28 december 1920, Nuckö

Helga Lindqvist, född Westerblom den 29 december 1920, Hapsal

75 ÅR

Henrik Melin, född den 3 oktober 1925, Runö

Rafael Brunberg, född den 14 oktober 1925, Rickul

Alide Frenete Reets, född Laanes den 20 oktober 1925, Nuckö

Helga Sigrid Sekobon, född den 20 oktober 1925, Nuckö

Lembit Pella, född den 24 oktober 1925, Korkis

Juta-Rut Arm, född Miil den 25 oktober 1925, Nuckö

Herman Hallman, född den 28 oktober 1925, Vippal

Alfred Adolf Laning, född den 30 oktober 1925, Reval/Nuckö

Emma Elvira Weideskog, född Engdahl den 30 oktober 1925, Ormsö

Agnes Erdman, född Pella den 31 oktober 1925, Korkis

Axel Pella, född den 31 oktober 1925, Korkis

Karl Eduard Rosen, född den 1 november 1925, Nargö

Sanfrid Granberg, född den 6 november 1925, Nuckö

Lydia Agneta Selin, född Enkel den 6 november 1925, Ormsö

Fred Johannes Rönkvist, född den 16 november 1925, Ormsö

Ellen Broman, född Linneberg den 20 november 1925, Rickul

Gunnar Berggren, född den 26 november 1925, Reval

Gunnar Hans Friberg, född den 15 december 1925, Ormsö

Egil Ahlström, född den 20 december 1925, Ormsö

Dorrit Ines Dreiman, född den 20 december 1925, Reval

Ellen Elvine Lövhölm, född Gärdström den 25 december 1925, Ormsö

Helga Winnanson, född Schönberg den 26 december 1925, Rickul

Meinhard Mändla, född den 28 december 1925, Korkis

70 ÅR

Lars Ivar Appelblom, född den 1 oktober 1930, Ormsö

Elin Maria Nilsson, född Kornblom den 1 oktober 1930, Ormsö

Ingeborg Lilja, född den 10 oktober 1930, Ormsö

Aino Johansson, född Klanberg den 12 oktober 1930, Nuckö

Rolf Edmund Viksten, född den 16 oktober 1930, Nuckö

Lilo Reet Linneberg, född den 18 oktober 1930, Reval

Salme Kreek, född Kadanik den 19 oktober 1930, Nuckö

Irene Yvonne Dagmar Suigusaar Alexandersen, född den 21 oktober 1930, Reval

Kärslätt-träff!

Söndagen den 22 oktober 2000,
klockan 13.00
i våra lokaler
Roslagsgatan 57,
Stockholm.
Välkomna!
SVEN SVÄRD

POSTTIDNING B

Svenska Odlingens Vänner
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned
113 54 Stockholm
ISSN 0345-6706

Alide Astrid Bergström, född den 25 oktober 1930, Ormsö

Alfhild Ingeborg Nyblom, född den 26 oktober 1930, Ormsö

Anita Hallman, född den 27 oktober 1930, Nuckö

Karin Rut Dreiman, född den 30 oktober 1930, Reval

Maria Ingeborg Sandell född den 7 november 1930, Ormsö

Yngve Herbert Blomberg, född den 11 november 1930, Rickul

Elof Ahlberg, född den 12 november 1930, Reval

Arvi Heldring, född den 15 november 1930, Rickul/Saue

Margit Gunvor Salzberg, född Österblad den 21 november 1930, Reval

Lydia Elvira Thomsson, född den 22 november 1930, Ormsö

Hilja Uldine Johansson, född Granberg den 25 november 1930, Rickul

Sven Olof Peterberg, född den 2 december 1930, Ormsö

Etel Elisabeth Lagesten, född Stenberg den 5 december 1930, Rickul

Helmer Ternestin, född den 11 december 1930, Helsingfors

Olof Alexander Tegelberg, född den 14 december 1930, Rickul

Sven Axel Runar Hamberg, född den 19 december 1930, Ormsö

Hilda Karin Sundberg, född Hammerman den 24 december 1930, Ormsö

Manfred Strickman, född den 25 december 1930, Korkis

Vivi Ragnhild Blee, född den 29 december 1930, Rickul

65 ÅR

Gunhild Ingeborg Sundin, född Kopparberg den 29 september 1935, Rickul

Elin Eleonora Klement, född den 4 oktober 1935, Rågöarna

Sture Erling R Borrman, född den 7 oktober 1935, Rickul

Henrik Selin, född den 14 oktober 1935, Ormsö

Willy Johannes Heyman, född den 23 oktober 1935, Reval

Aimi Kütin, född den 25 oktober 1935, Reval

Gunnar Erik Svärd, född den 25 oktober 1935, Ormsö

Sten Treiberg, född den 27 oktober 1935, Rickul

Ants Peep Leemets, född den 8 november 1935, Reval

Ingrid Gunhild Fält, född den 10 november 1935, Ormsö

Albert Arvid Mickelin, född den 13 november 1935, Ormsö

Ernst Thure Schönberg, född den 24 november 1935, Rickul

Astrid Elvira Hammerman, född den 25 november 1935, Ormsö

Alida Ingrid Andersson, född Kornblom den 28 november 1935, Ormsö

Sylvia Irene Lindström, född den 8 december 1935, Ormsö

Sture Evert Koinberg, född den 9 december 1935, Rickul

Helga Vesterblom, född den 9 december 1935, Nuckö

Helga Astrid Samberg, född Schönberg den 15 december 1935, Nuckö

Eilike Tårbäck, född den 20 december 1935, Reval

Lilja Olep, född den 22 december 1935, Vippal

Herta Freiman, född den 26 december 1935, Nuckö

60 ÅR

Ingvar Alvin Ahlström, född den 12 oktober 1940, Ormsö

Sten Kristian Nyman, född den 16 oktober 1940, Nuckö

Inga Gunhild Heyman, född den 17 oktober 1940, Reval

Sven-Gustaf Engbusk, född den 22 oktober 1940, Nuckö

Birgit Gerda Hallman, född den 28 oktober 1940, Berlin

Heini Koppelman, född den 30 oktober 1940, Nuckö

Ingrid Eriksson, född Thomson den 31 oktober 1940, Vippal

Valie Sekobon, född den 3 november 1940, Nuckö

Ingrid Nyman, född den 6 november 1940, Nuckö

Karin Ingrid Söderkvist, född den 10 november 1940, Ormsö

Siri Hilda Hamberg, född den 17 november 1940, Rickul

Stig Göran Sjöberg, född den 20 november 1940, Levide

Gunnar Harald Nee, född den 25 november 1940, Ormsö

Evald Johannes Strandberg, född den 3 december 1940, Runö

Karin Treiberg, född den 4 december 1940, Rickul

Inger Maj-Britt Alström, född den 5 december 1940, Ormsö

Els Kruup, född den 5 december 1940, Reval

Sigrid Tennander, född Norrman den 6 december 1940, Korkis

Artur Nurme, född den 6 december 1940, Nuckö

Tiit Nurkberg, född den 8 december 1940, Korkis

Inga Linnea Tennisberg, född den 14 december 1940, Rickul

Inga-Britt Signe Sandell, född den 21 december 1940, Ormsö

Ulla-Britt Öberg, född Rönnerberg den 25 december 1940, Ormsö

Arvid Matsman, född den 26 december 1940, Nuckö

Enn Vasur, född den 26 december 1940, Reval

50 ÅR

Britt-Marie Hörberg, född Rönkvist den 31 oktober 1950, Stockholm/Ormsö

Christina Elisabet Johansson Dreijer, född den 16 december 1950, Stockholm/Runö

Tack!

Innerligt tack för all vänskap och värme som strömmat mot oss i dessa dagar, samt för de generösa gåvorna till Thomas Lorentz' minne.

FAMILJEN

Snart födelsedag?

Fyller du 50, 60, 65 etc
och vill bli omnämnd här
i Kustbon?

Förvissa dig om att uppgifter om
namn (ev flicknamn),
födelsedatum och ort (bördig
från ...) finns hos oss på

KUSTBON

Roslagsgatan 57,
113 43 Stockholm.

Ring Ulla-Stina Rundgren
08-612 75 99 mån-tor 9-14.